

Валери Касланзиа

АХ, ИЦХА

*Ахыцқаа рзы
ажәеинраалақәеи
алакәқәеи*

Апхәынтшәкәтыжырта
Акәа, 2016

ББК 84(5Абх) 6-5

К 31

Касланзиа, В. П.

К 31 Ах ипџа : ахэычкэа рзы ажэеинраалакэеи алакэкэеи / Валери Касланзиа. – Апџэынтшэкэтыжырта. Акэа, 2016. – 184 д.

Аизга ианылеит апоет, адраматург Валери Касланзиа ахэычкэа рзы иапитџаз афымџакэа.

ББК 84 (5Абх) 6-5

© Касланзиа, В. П., 2016
© Апџэынтшэкэтыжырта, 2016

Ацхъажэа

Апоет Валери Касланзиа ацхъащцэа дырдыруеит ирфеиамтақэа рыла. Уи инапы итцытцхьеит Ацсадгьыл, аифызара, абзиабабара ухэа наунагза иҕоу атемақэа рыла иапцоу ажэеинраалақэа, апрозатэ, аадрадатэ рфеиамтақэа. Уи ифымтақэа чыдарас ирымоуп жэа мацла итцауылоу ахшыотцакқэа раарцшра, ахтыскэа краамта ауафы ихафы иаанхартэ иҕазтцо ашэыгақэа рыла ртыхра.

Валери Касланзиа ирфеиаратэ мѳа данылеит ахэыцқэа ирызку афымтақэа раццарала. 50-тэи ашықэсқэа ралагамтазы ацсуа цхъащцэа ахэыцтэы поет ду Шалуа Цэыцба итижыыз ашэҕэы «Ацшэма хэычы» еигэыргъаны ишрыдыркылаз еипш, даеа 15–20 шықэса рышьтахь урт иргэарцханы ирыдыркылеит Валери Касланзиа ахэыцқэа ирзыкыз иажэеинраалақэагъы. Урт шамахамзар атцабырг иалхуп, ахэыцқэа рдунеи аазырпшуа сиужетқэоуп. Дара аарцшуп исахьарку ажэала. Апоет ицсадгьыл изаҕэымтхо бзиа

ибоит ацсуа ибызшәа. «Ацсуа ибызшәа» зыхьзу, – ажәа мариала, ажәа кәандала, ауафы игәы шьтызхуа, ауафы хамеигзарада ицсадгьыл бзиа изырбо ажәала иџу ари ажәеинраала, уи еибаркны измоу асахьақәа, ажәфан акынтә Ацсны зхазы изтахыз Анцәа ду иааишьтызшәа ацхара рытџоуп, ицшзоуп, ахәычы игәаґы-иґаґы иааиуеит, игәалашәараґы инхоит.

Ацсуа ибызшәала
Адуinei еибаркуп.
Ацсуа ибызшәала
Адуinei еилкаатәуп.

Ари ажәеинраала иагәылоу џ-цәахәак – «Ацсуа ибызшәала адуinei еилкаатәуп» ала автор ихәеит ацсуа ицсуара атәы, иааирпшит икәазшьа, ихәыцшьа, идунеихәапшышьа. Ацхьаџ хәычы изы арт ацәахәақәа иаадырпшуеит ажәақәа рыпцшзара, реихышәшәашьа, аха ацхьаџ назааза изы ацәахәақәа ртцакы иаґа итбаауп, ацстазаара ду иатәуп, афилософия атџоуп. Ацсуа изы ацшшәа – иара игәы еизырсуа, ицсы лазгаџазго, ицстазаара агьамачыда азтџоу акы акәны икџоуп. Аха уи закәытцәкьџоу сара сеиха иркьяґены, има-рианы, еихышәшәо икџоу ажәақәа рыла ихәеит автор:

Цсышшәак улымхәґ
Имгар, хәґеита,

Хаарак ахылом
Адуinei ахата!

Ашөткәа рыбжьара шөтык канзар, абахча зегь канзар алшоит, убри азыноуп ацсшәа аныкам аду-неи хаарак ахымлар калап хәа ацсуа агәаанагара зизцәырцуагы. Ажәеинраалак ахцәажәара аам-та рацәаны иастеит, аха абастцәкья иугәапханы узыпхьаша жәеинраалакәоуп: «Армагьырма», «Ахамта», «Абжы», «Абрскьыл», «Харт ақытаґы ханхоит», «Ацуфара» ухәа убас егырт ажәеинраалакәагы.

Валери Касланзиа ари ишәкә ґыц иалеига-леит шамахамзар хара хпоетцәа рфымтакәа реизгакәа рґы иумпыхьамшәо акәшақәа. Уи иахьзуп «Иажәеинраалоу ацуфарақәа». Еилкаа-уп, ацуфара ахәыц изын аипш иара аду изын-гы иамоу атқакы зеипшроу. Уи хара иахнартцоит ахәыцшья, ацшаашья, уи хара ххы-хгәы ар-хытхытуеит, иаадыруа агәра хнаргоит, иахзым-дыруа хашьтанатцоит, харкәышуеит, ханкыдхало акәымкәа, иаарццакны азцәарақәа ртак ках-цартә адыррақәа хнатоит. Абар аґырпштәы.

Атла сықәуп
Ажь таауа,
Раха змада
Ицо, иаауа.

Аха усгы
Уара уааит,
Исоухэо иарбан?
Нар ...

Ажэақэа алпшааны, апсуа бзазара иатэу ате-мала, ажэа тлапқақэа аламтақэа, еихышэшэа-еитгышэшэа иѳуп ари ашэқэаѳы еидкылоу «Иажэеинраалоу ацуфарақэа». Ас иѳоу, запцара мариам ажэа, ахэычы ибз ианаало, аѳаѳы иаа-иуа ажэақэа рыла иѳу ажэеинраалақэа иахьа, апсуа бызшэа иамоу атагылазаашьа здыруа зегь адгылоит, ахауа аипш, азы аипш иртахуп.

Икьаѳу ахэычтэы поезиа иачьданы Валери Касланзиа апхьаѳцэа ириѳоит еиха инеитчыху, зсахьаркыратэ шэыгақэа ауаѳ илапш аѳы иаа-нхо аѳымтақэаггы. Арт арѳеиамтақэа рѳы, – хьызхэала иаагозар, «Атцан Кэана», «Ашьышь-цагьа иазку алакэ», «Дагь-Дагына» ахэашьала, асиужет ацашьала, аѳымтақэа ирзицшааз аритм ала, ажэлар рѳапыц хэамтақэа рбызшэа, рсахьаркыратэ знеишьақэа, ауаѳи апсабарей реимадарақэа, рхибартэаара атэоуп иуархэо. Дагь-Дагына аныкэарақэа, изынио ахтысқэа, иахьиз, адэы иахьықэлаз «ахан» ашкэ ахынхэра, уи зыниаз ашэартарақэа рсахьа антихуаз, автор урт ирыцтихит, аиашазы, Апсны иамоу алакэ тыпцэа рсахьақэаггы. Уи иаанаго мацзам, апхьаѳ хэычы макьана ицэыримгац исахьаркыратэ гьа-ма аарцшразы.

Сара сгәанала Валери Касланзиа поетк, хэыцфык, сахьатыхфык иахасабала дхаракны дканатцоит илакә поема «Ах ипҗа». Араҗагы ауафы ицылоит ажәлар рхәамтақәа рмотивқәа, рформа, аха афымта агәы аартны унтапшыр – иубо автор ибафхатәра иахылтцыз апшзара ауп. Рацхьаза иргыланы, лымкаала ари афымтафы апхьаф дхызхуа ак акәны икоуп апоет ибызшәа. Иарбан фымтазаалакгы, ажәйтәзатәи алитературатә баҗақәа инадыркны иахьатәи апцтамтақәа ркынза цсеивгагас, гәытхәаагас, рфыхагас ирымоу абызшәа ацқара ауп. Аурыс шәкәыф ду Константин Федин алитературатә статиакәа руак афы ифун: «Бызшәа цқала ифу апцтамтаф зда цсыхәа ыкам акомпозициагы иузгәамтазакәа шытахька ихьатцыр алшоит».

Зызбахә хамоу алакә автор ахы икуеит ах ипҗа илызку ацәахәақәа рыла. Аха ас цсабарала ишаны адәы иқәлаз апхәызба шака дыссиру, шака дыжәфонтәу аарпшра азин змоу автор иакәзам, ахәынтқар иакәзам. Апхәызба лыпшзара асахьа тызхуа, уи «алапш лызмыркуа» хәа икоуп хара иахамбо, аха изахалак зыдгыло, ирыдыркыло ажәақәа зхәо ахпәтәи амч: «Пҗа ссирк димоуп изызхаз, Аңьныш илапш уи лыкәгаз»... «Уи деинаалоуп, уи дгәыкуп, Даара, даараза дразуп»...

Ах ипҗа атаацәара далалартә илызхәит. Лаштаф арпарцәа еизеит, еицлабит, илеиҗырбеит, аха лара илгәапхоз азәгы длымбеит. Асеипш ажәфан агәапхарала ишаны адәы иқәлаз

апцхэызба насыпда дынхари апсабара апцшзара амтцэари еипшыи.

Уи лылапш рыкэшэоит фыцъа аецэа, азэ иатцкыс азэ деинааланы: «Иалылхрыда – адоуцэа, Игэарпцханы ишеит Анцэа». Абри инаркны иа-лагоит алакэ-пцхэызба иалылхран икоу алакэ-рцыс икэшамыкэша асиужеит афеиара, автортэ еифеырпшра, апсабара асахъақэа раарпшра.

Иара убас ашэкэы иануп прозала ифу «Қамс ица Қэасеи Гэапха-Пцшзеи» зыхъзу алакэ. Уи уанапхъо арыпцхашъарей ахъаагарей шумоу, апцыхэтэаны цэгъарас, залымдарас иказ зегъы иныпцабга ицоит, алакэгъы нтцэоит лахъынтца бзиала.

Абас, гэхэала, итцегъы ахэтэты шыкоугъы, хажэа хамроуцэакэа, апхъаф ихата даахапхъап дара ажэеинраалақэеи алакэқэеи рахъ.

Терент Чаниа

Аңсуа ибызшәа

Аңсуа ибызшәала
Адунеи еибаркуп.
Аңсуа ибызшәала
Адунеи еилкаатәуп.
Аңсуа ибызшәада
Иңшзам Аңсынра.
Аңсуа ибызшәалоуп
Ишхәо Аңсынра.
Аңсуа даңсыуан
Дқазтаз ибызшәоуп.
Иарада даңсыуан
Дқалом зегякоуп.
Цсышәак улымхәә
Имгар, хәгеиҫа,
Хаарак ахылом
Адунеи ахата.
Иссируп Аңсны,
Ишоуп уамашәа,
Игоитаз абрақа
Аңсуа ибызшәа!

АЖӘЕИНРААЛАҚӘА

Таати

Уа таати, таати,
Ашә-ахышә уаати.
Икатца шьяҕак,
Иакараз маҕак.
Абас зеггы ирцеит,
Амзақәа рыцәцеит.
Уааи таати хгәагәап,
Ушьяҕа харгәгәап.

Каҫа-бҫала

Каҫа-бҫала, каҫа-бҫала,
Уцала ушзахэо ухала.
Иҫам имариоу акгы,
Ушьаҫа рыгэгэа уаргы.
Ус уарпысхап, иузҫап,
Иану, иҫоу еилургап.
Каҫа-бҫала, нас иахьала
Уцала ушзахэо ухала.

Уаақыжэбыжэ

На-на, ба-ба,
Уаақыжэбыжэ.
Ухэычума,
Уиқэлоуп Кэрыжэ.
Кэрыжэаа рычкэын,
Кэрыжэаа рпа,
Дцэажэоит дасны,
Аха ишца!
Уара, хачкэын,
Хгэыгырта,
Уаақыжэбыжэны
Ихэеи еита:
На-на, ба-ба,
Ба-ба-ду.
Афырхатца,
Убжы рду!

Армағьырма

Армағьырма, армағьырма!
Армағьырма
Ус иауам.
Арма шыҕоу,
Арға шыҕоу,
Еилсыргеижьтеи акгы тьуам.
Еивагылоуп сеимаа ҕыцқәа,
Урт еинаалан еихәацшуеит.
Руак арымоуп,
Руак арыҕоуп,
Уҕашьар,
Удырцхашьар ауеит.

Ахамта

– Быст ахамта, бара бтəоуп.
Са снапала дара кəшəоуп.
Иахья иамшуп ба бира.
Сцап ашколахь шьта сара, –
Шьытцəрак ашəтқəа насыркны
Дцеит ашколахь дааццакны.
Сгəы кайтцеит абас сашья,
Даара иссируп иказья.

Азыркәи

Азыркәи хәыч, азыркәи,
Амца улзыркьо закәи?
Иарбан усу иуцәынхаз,
Алашыцара иуцәагаз?
Хәылпазыла ихәа узышьтоу,
Амшлашара уцшаауоу?
Азыркәи хәыч, азыркәи,
Амца уылзыркьо закәи?
Снапы уқәцаны ускуп,
Сааигәа уқазарц стәхуп.

Аңа

Аңа, аңа,
Уныңа-ааңа.
Шыңыңа-каңа,
Хың қатца.
Аңа, уңа,
Хыңа – тыңа.
Ғаңа-ғаңа
Уң, уңа!

Абжы

Ибырбыруеит абжы,
Исахауеит абжы
Бырр арган иприт,
Ганха нас ибрит.
Ицазеит хара,
Иубазом ыара.
Иказам абжы.
Исахазом абжы.

Амза

Схала снеиуеит, сыццакуеит.
Амза икыду сназыцшуеит.
Исгэацхом уи аказшьа,
Станатоитаз ацхашья.
Амза ныкэо ижэбахьо?!
Сара исыцныкэоит сахьцо!
Ма саангылар — исзыцшуп,
Уимо, исыхэаччарц иафуп.
Ус ҳа ҳдацханза сназоит,
Аха избаз схэом, иззоит.
Амза кыдуп, иқэацом,
Сара уаҳа сабазом.

Агага

Афымца дырцәеит. Дыкам саб.
Итам агазгы акәачаб.
Сан адәныка акы дафуп,
Сара апацхаф сылзыцшуп.
Арымз сықәтәоуп сеибаха.
Ишеишеиуеит акәызтха.
Мцабзк налкьоит, инкабоит,
Идуззан сыгага снарбоит.
Ицәыршәагоу уи гагоуп.
Избо даараза иагоуп.
Ага-агага-газа,
Иацәшәатәытцәкьазар зынза?
Аха, абар, дызбоит сахәшьа —
Дкьяасуа дгароупеи Қәашья.
Уи дызцәымшәаз сзацәшәари,
Сан лахь сдәылтцны сызцари.

Сласба

Сѡыза Гыд алѡацѡгъа имоуп,
Уқѡнаргылом амзырха.
Хѡмарра ишќа са сышнеиуаз,
Сшьапы иацќахъан жѡаха.
Аѡны исымоу ибажѡгѡаламза,
Сара исаазо аласба,
Идухаргъы уаѡы икъысзом,
Имкыкѡа шѡааила алаба.

Асалам

– Дад, иузаалтит асалам
Уанду, –
Абас сеихәеит
Сгәйдкыло сабду.
– Уи улымкаа
Илзыфом акаггы.
ҒамаҒак
Аашьтысхит сарггы.
Ишәыра итихуеит
Ашәырқәа
Зегь рыхкы,
Сыла ркәымго
Срыхәапшуеит сарггы,
Аха артқәа
Тыцхггы избахъан.
Аха артқәа
Тыцхггы исфахъан.
Са зегь реиха
Истаху Ғакауп, –
Асалам антихуа хәа
Сыцшуп.
Изеипшроузеи

Лысалам санду?
Цъара ицъыззар
Амѡан уи сабду?
Абар ашэыра
Уаха
Акгы там.
Ицъыбақәа
Еимидарцгы
Игэы итам.
Изеипшрааз
Лысалам санду?
Сыпхашьот,
Сызиазтаауам сабду.

Соура кѡаѣын

Анкѡа смачын, соура кѡаѣын,
Фажѡак ракѡын исызхѡоз.
Сара сықѡла сеитцкыс дѡѡаѣын,
Дцѡажѡон, дцѡаршьѡуан дызбоз.
Сара усѡан зегь гѡынкыло
Сааиуан даара соура шьтуѡ.
Шѡарт сыжѡбоит нас, аа сахьгыло,
Ажѡеинраалақѡа хѡѡуѡ.

Са сңыруан – исызхауан

Ғнак, шыыбжьонказ, сыцәоуп стахха,
Лабҕаба избоит сңыруа.
Ишамшамуеит амза каххаа,
Дгылоуп Гыд таҕантә дыңшуа.
– Еи, Дамеи, узҕу закәызеи?
Ас уанбаҕаз уңыруа!?
Сара адгьыл сықәк сзакызеи,
Нас усхыччарц цас иауа? –
Гыд зыхьзу сара дысгәылоуп,
Харт хаиҕызцәоуп, хаиқәлацәоуп.
Йоура цан дысхыхәҕәо дгылоуп,
Кьаҕ хәа сеиҳәоит, мацк драцәоуп.
Сара ажәҕан итцегь схалоит.
Схалоит, аизҳара саҕуп.
Цаҕа избо зегь еитцалоит,
Рышәагаакәа хәычуп.
Сгәы аатрысын ацәа салцит.
Мап, сымцрыкәа сҕаларым.
Ус, сыцшызар Гыдгьы дцәыртцит,
Уи симбазар егәаурым.

Амѡа сықәуп

Амѡа сықәуп, снейуеит схала.
Сгәы аатрысуеит зных акала.
Сапхьа иҕоуп зыччакәарак,
Савсны сцароуп змыцьеиқәарак.
Уаҕа зызлан даман шьарда,
Ахаҕы ссир, ашьапкьарда.
Аха усгыы сгәы неиқәхәалан,
Снейуеит схала агәәѡа сҕалан.
Иара абна?! Абна шәартоуп.
Агыгшәыгқәа уаҕа иртәартоуп.
Абна дылоуп адауы.
Кьарак уааигом егьауы.
Уртқәа хәыцуа сцоит сышьтхысаа.
Егьа сҕьеишьап сѡыза Пыса,
Схала снейр уа иѡны,
Сгәы мышьтыкәа, зегь гәаҕны.
Нас ҳахәмарыр ҳазхара,
Ғашҕа дсыццондаз иара.

Амца җархәоит

Есыуаха
Арымз сықәтәан,
Ацәа сацлабуеит сара,
Аха исиааиуеит,
Аха исиааиуеит,
Ишышеишеиуа ххәыштәара.
Сара сшыцәо
Амца җархәоит,
Са санҗыхо
Ғыщ еиқәуп.
Амца шҗархәо,
Излаҗархәо,
Знык избандаз хәа
Сыцшуп.

Абрскьыл

Идыдуеит, иеимацэысуеит,
Илашьцоуп адэахьы.
Дтэоуп дцэажэо сабду
Ахчныза ахахьы.
Амцабз архнышьна
Иахьынхалан ихэноит,
Гэтыхаки гэыцраки
Срыма инаскьоит...
Аха ахапы
Итытцеит ауаа,
Рцэацэашькэа нтцэан,
Избоит иахьяауа.
Абрскьыл иура
Абжы сахауеит.
Дцэажэоит сабду,
Са сгэы хытхытуеит.
Исызханда лассы,
Исызханда сара,
Ускан еакала
Икастцон итгара!

Анбанқәа здыруазар

Сан дыхталкуеит
Са сашьа,
Уи ашкол ахь дныкуоит.
– Уацхьа, нан,
Уацхь ашәкәы,
Уацхьака иуцылоит.
Ирхәо анбанқәа
Закәу,
Сыказтгы идырны,
Сыжәбарымызт ас аоны
Сшақәтәо
Сәы кәадырны.

Шәәи ҳаисап

Шәәи ҳаисап,
Шәәи ҳаисап –
Атырас аза
Еимҗарххап.
Аха рацхья иҗкатәуп,
Ац аиуртә икаҗатәуп,
Нас урт рыцқәа
Еиқәхарцап,
Ағәғәа ззалхыз
Ахыз игап.

Нбанк сарѡашьоит

Иарбан избаз,
Иарбан исфаз,
Бацѡу бнацѡу
Уара идыр.
Атцла сықѡын,
Амахѡ ацқѡа
Иулакьякьяр –
Апапантцкѡыр.
Избаз бацѡу,
Исфаз бнацѡу –
Нбанк сарѡашьоит,
Ахьз сьызхѡом.
Ишабан уи,
Икѡамца-татан,
Иѡысхьыз мацын,
Исызхом.

Ҳан дҳаргәырғьап

– Ампыр, ампыр!

Амҳац таргъжь.

Амҳац таргъжь,.

Еиҫа таргъжь.

Абыста хуроуп

Ацәырцәмеицш.

Ҳан дҳаргәырғьап

Жәаха знеицш.

Ашәарыцара

- Иацазы саауеит умхәаз,
Уаанзырхеи умхәои, Махаз?
- Хқәатца сытқан, ҳла тңызгон,
Уи атцарра асыртцон.
- Худыш алымхақәа гьало.
Ишәарыцартә иҕало?
- Игазам, иабаз атцеит,
Шәхәан ахшыыра итанатцеит.

Акәахьча

– Акәахьча дәылызгеит, абар,
Җнықәиап ҳоыцьагғы, Наҳар.
Иуҗахызар еггы узаазгоит,
Аха ариггы ихазхоит.
Уахәапш, уахәапш изеипшроу,
Җьара иҗам иаҗароу.
Сымч архомызт иахьяазгоз,
Иумбоз иахьсырхәазоз?
Мшәан, узгылои урҳаны,
Иумбацкәану тцаны?!
– Сзыргачамкыз даеакуп,
Ацәа злахуыз җьашьатәуп.

Шьынџа – кьынџа

Шьынџа-кьынџа, шьынџа-кьынџа,
Узцару агәашә акынза?
Шьынџа-кьынџа катцаны
Җақәлап ашџа ҳаисаны.
Еиха иласу даабап,
Зынарх ыкоу деилҳаргап.
Шьынџа-кьынџа – шьапзатцәы
Дааг исыцназго еазәы.

Кэаракэанча

Кэаракэанча, кэаракэанча,
Амшэхэыс қарақамча,
Ҳхала цшыаала иґахҗчалап,
Цаґантэ аґада хҗчалап,
Уахынтэ хҗталалап цаґа,
Бзиа ишҗазбауеи шаґа!
Сыкыанҗыа қарақамча,
Иґабҗахыоу кэаракэанча?

Шагъаҭыр

Цъара изымтәо – шагъаҭыр,
Улеишәа бзиамхар идыр,
Мым аакылсны ушаго,
Са сыртцәыуо, сгәы сарго.
Исылшагәышьои ҭакәажәык,
Даду иакәзар – лыгажәык.
Мым цшрацәгъа еимассы,
Уамбарц сышқа уааласы.
Скалт унылакны уззап,
Мымгъы гәрымуа ишааз ицап.
Мшәан узгылои умшәазо,
Сажәа улымҭаҭ имназо?!
– Иихәаз бдыруанда даду:
«Ус еицш дуахәмаруеит нанду.
Избахъада дад, уи мым,
Дгъыл харакаҭгъы ианым,
Аха илхәо хатцала,
Аказшьабзиақәа ҭала».
– Нас уи иуеихәаз аагәынкыл,
Ашагъаҭырра кажь, иаанкыл.

Ауаџ ага ирбаазага

Амра пхоит, иауеит ақәа,
Ицәаакуеит маҗ-маҗ адәқәа.
Җарт ҳахәмаруа ашта ҳтоуп.
Ага дзырбаазо уи қәоуп.
Ус ихкәеит, ишааз ицеит,
Аха ҳартгғы хгазахеит –
Иахшәу ҳаматәа цәаакуп,
Шьта урт амраѣ ирбатәуп.

Акэырчыжь-агэаргэалеи

Акэыр-акэыр, акэырчыжь
Исыргэаргэарып зны уаныжь.
Сыџуа снықэлап амзырха,
Уцшы угыланы настха.
Снеиуеит акэыр кэаратцо,
Ашьта ашьац аџы ианцо.
Амџа ылгоуп, шьта уара
Амаа устоит ауаара.
Улаха-џаха, нас абас
Унагэытцас, унагэтас.
Зныкыр уақэтэахыоу Дамеи,
Акэырчыжь-агэаргэалеи?

Ауардын

Сгәырғьо сақәтәоп ауардын.
Сицуп цхыраафьс Дадын.
Уи дахгәылоуп, цәгьа дразуп,
Акыр са сеитцкыс деихабуп.
Амџа хәқәуп мџаагара,
Зыткәак хтамсындаз цъара.
Хьи-оор-ашь! Хьи-оор-ашь!
Уахь уабацои акамбашь!?

Асы азыңшра

Азын хталеит, асы ауам.
Шоурак ыкам, усгы ихтам.
Тцхла атцх тцарччоит,
Сык ауызшәа са сажьоит.
Иахья ажәџан алакта
Итцыршәааны иаацшуеит еиҫа.
Мап, даду сара сижьом,
Азын сыда ус изцом.

Ашықәс ғыц

Ашықәс ғыц ҳталеит абар,
Сгәырғоит, иауам сымкәашар!
Асеицш иубашам ңара –
Иссирхеит зынзаск Ацсынра!
Иацшәымоуп арака хбызшәа,
Еинаалоуп зегы уамашәа!
Ашықәс ғыц, уааи, улаша,
Ғаангы абас иахзырша!

Ачу-ачу!

Ачу-ачу! – Слаба-еы,
Иқарқәашьеиуеит адәәфы.
Ахы сымнахырц иафуп,
Сағәра сааханы иступ!
Аха иууеи ицнатцәар –
Агәра злоугари ацәхар?
Усгы сақәтәоуп, сацәшәазом,
Сшьапқәа рыда изцазом.

Аќаб

Аќаб араќаќа тќаатәуп
Иахъа сус убри иазкуп.
Санду слыщуп, ислыртцоит,
Иамхтәу-иааныжътәу слырбоит.
Цсуа ќабуп иаҳзану.
Ажәла алылхуеит нану.
Нас аужәраф илалцоит,
Уахъ данцо саргыы сылгоит.
Аха ахыхразы смаҕәам —
Иќам чуан дук иаќарам.
Егъаурым уи, ус иаанхом,
Зегъы акоуп аќаб ҕахом.
– Цсыуа ќабуп иаҳзану,
Ажәла бмырзын, – лхәоит нану.

Баша сшәозаарын

Саб анымѡа исыркуеит.
Апхә еикитцоит, дыццакуеит.
Амш егъагым илашьцарц.
Итахуп иус дахъзарц.
Аха иеикәтцашья сгәапхом,
Ганк аанижьюаны избом.
Мшәан, уашьтанггы илбаатәуп,
Атцла даара ихаракуп.
Изуеи–исхәои шыта сара?
Цсыхәак итатәуп цъара.
Схәыцуа нымѡак неисыркуеит,
Хбатггы ааин изыпшуеит.
Хусутә халгеит – апхә еикәуп.
Саб дзызхәыцуаз збар стахуп.
– Аха кыдта, – ихәеит иара.
Баша сшәозаарын сара.

Акәара-кәарацца

Акәара-кәарацца хәала,
Нак уанырлак уехәала.
Инхытц-хытцәан интыкәкәеит,
Аха ацқа ахнагеит.
Шьта бахәуоуп хәилзырго,
Азы ҳарганы ҳазго.
Абахәуа еикәшәыршәа,
Иманшәалоуп уамашәа.

Азынц̄аа

Амц̄эышэ халоит, илбаауеит,
Саб хц̄эагэаа итаауеит.
Ац̄эагэаа – азынц̄эа
Самцагылоуп сгэыргыатц̄эа.
Уи аапнынза инц̄эазом,
Атуан иқәуп, ибаазом.
Ац̄эагэаа – азынц̄эа,
Ац̄эақәа зегы рхытц̄этц̄эа!

Нїџаара зқдым аиџақара

– Мака, Мактина,
Хьима, Хьимур,
Кама, Камилла
Исзаажэг акатцкәыр.
Ишәыстап иґыхны
Ихаау ашәыр,
Шәфызцәа сырзасып
Атрышә, ашәыршәыр.
Шәбақоу, шәбази,
Избомеи шәхабар, –
Дгыланы ифызцәа
Рызґитүеит Наҳар.
– Манча, Мачагәа,
Дарықәа, Даур,
Гәдиса, Гәадала
Исзаажэг акатцкәыр.
Ишәыстап иґыхны
Ихаау ашәыр,
Шәфызцәа сырзасып
Атрышә, ашәыршәыр.
Шәбақоу, шәбази,
Избомеи шәхабар, –
Дгыланы ифызцәа
Рызґитүеит Наҳар.

Иүзхәару уара?

– Ау-ау-ау, – ишуеит ала,
Жьоума, бгоума ицаз бнала?
– Миаау, – ахәеит, ихәоит ацгәы,
Ихнарчап ахчаҭ агәы.
– Каа-каа-каа, – акәты какоит,
Ес-аашар уи кәтаҭк аҭоит.
Сишь! Игоит: кыкы-кыкы!–
Җарбаҭ ианахәоит ацкы.
– «Муу», – аргоит ахәыс ахьтәоу,
Ан аауашәа цхызк абоу!
Азыс иамшуп: бекье-кье, –
Уахь умцакәан арахь уааскьеи.
Зегь акака рхәоит абас,
Нас иухәозар, баша, цас:
Ау, миаау, муу! Каа-кыкы!
Бекье-кье аҭра иҭакы.

Ауҗахара

Саб иашья дидоуп Мирон,
Уи дынхоит дахьиз Афон.
Саншья дидкэынуп Мадол,
Уи дааизар дыкоуп Кэтол.
Уажэы рөыцьагь харт иахтоуп,
Акэа икоуп, исасцэоуп.
Ус ихэеит Батал – сашья,
– Җакоуп усгыы хацсы шья,
Ампыл хасып хайсаны,
Оыцьа-оыцьа хачшаны.
Шэара «Цсырзхазы» шөыхэмар,
«Бзана» азыхэа, харт абар. –
Ампыл шытыцоит, ампыл шытасуеит,
Ампыл хаур амбахь хасуеит.
Бзанаа рымба иташэоит,
Мадол даара игэы пнажэоит.
Гэгэала джэылоит, гэгэала даст,
Ампыл хамбагыы итаст.
Мирон ихьыз изхатом,
Избо дгэаазеит, деикэтэом.
– Икоу жөдыруоу, – схэеит сара, –
Җалгап ахэмарра абра.
Уажэазыхэа хайтахап,
«Бзанеи» «Цсырзхеи» дара еикэшэап.

Ақалақь ағы

Ақәа сықан, зны сасра.
Лаҳак гылан уа ңара.
Аңшәма дықәлон, дылбаауан.
Ашәыр ғыхны итиуан.
Гәылак дықәло знык дсымбеит,
Уи са сзыхәа иңашьатәхеит.
Ас каңьбеишьа сымбазаң.
Избаз хейтқом сгәыла Маң.

Ҳарт ақытағы ханхоит

Ҳарт ақытағы ханхоит.
Даду ацьмақәа ихьчоит.
Арахә ҳамоуп иаазаны,
Ацсаатә ҳамоуп ирацәаны.
Хкызқәа иухадырштып агьад,
Ҳаипш измада ауахьад.
Шәыри-қәыри рызбахә схәом,
Урт ианакәзаалак интцәом.
Ашьха-гәара абар хазы,
Ацха хәшәызаап зегьы рзы.
Абас ақытағы ханхоит,
Исызхааит – ара саанхоит.

Зегъы иреиџьуп җахъынхо

Атцла сықәлартә сҗалахъан,
Са санылгаз Аҗәа сан.
Уаҗа җауадук дынхон,
Җарт ауха уа җаанхон.
Аены изымбац сдырбеит.
Сдыргачамкит, зны шанхеит,
Аха еиџьуп җахъынхо,
Ирацәоупаз исгәацхо.
Акгы аасхәом, истаххар,
Җаума, тцәоума зегъ абар.
Ажь афәыхаа кәазауеит,
Алаҗа ацәа хтцәыруеит.
Акарпыжә, ашьынка шәит,
Анаша иҗахамхыз ажәит.
Акакан җышәшәоит ара.
Даара ибзиахеит җаура.
Иҗамам арбан? Избазом.
Хәыци-дуи җаашьазом.
Ацъармыкьахъ знык җамцац,
Җафатә аахәан иаахамгац.
Аҗәа бзиам, мап исхәом,
Аха уаҗа са сзынхом.

Ацуфара

Ацу сфеит нас, ацу сфеит,
Ацу иацу шыта ихәатәхеит.
Сажәа иузатцымхит иахәоз, –
Иеадахеит аеы уаазгоз.
Агәы тцапуа итцыгьуа ицоит,
Аччархә ччархәуп, ауаа ччоит.
Цинак цәыркьеит митә ауа,
Ичыгь-чыгьуа, амца рука.
Сара сақәдыртәеит аеыз,
Зеипш камло арашь ианыз.
Снеиуеит скацо, зных спыруа,
Сцъашьаны иаапшуеит ауаа.
Скәымжәы, скаба, сыхтырпа,
Деилахәам ас ах ица.
Ага скақан ашьха сцеит,
Лыхәтак азна амшыыз аазгеит.
Ацу иатцоуп ааи, мазак,
Аха адырра цәгьам зынзак.

Жьакэыр гэымшэа

Илахёыхза, еилыхха
Жьак ааталеит амзырха.
Инарауит ус абжьи:
– Аилкья дгылоит ес шьижьи!
Еи, шэабацеи ахэыцкэа?
Амра цхоит, иауам ақэа.
Сара Жьакэыр гэымшэа соуп.
Имшэо даара кыр дацсоуп.
Мшэан уззызои Дамшэ, ала,
Ицэо дёыхартэ еипш ушла.
Суцырхагахом зынза,
Ахышэ увамтэан уеза.
Сааит сыхэмарырц, ашэа схэарц,
Сықэлан цсуала скэашарц.
Ағырғын еипш сгьежьгьежьюа,
Ашта снакэшап сшыацэхыртэуа.
Ас-саа, ас-саа; ас-саа шэас!
Шэаи ҳаицыкэашап абас, –
Дыкам иаанхаз лада,
Дыкам иаанхаз ғада,
Жьакэыр иакэшеит ахэыцкэа,

Ашәа рхәоит, еинкьо рнапқәа.
Урт уи даара иргәацхоит.
Урт уи даара идырехәоит.
Ус инытцашәкәеит иара,
Ҳшанханы ҳаанхеит ҳара.

Сабду

Саб дахааным,
Сан дахааным,
Иара убас санду,
Азэггы дыкам
Дызбахъаз,
Дынхэычыз сабду.
Баша исеихэазар
Иара:
– Уара уеипш схэычын, –
Зны дышимаз
Уи абду,
Изыхъыз Дыдын?
Аха усггы
Игэра згоит,
Амц имхэац ахаан.
Нартаа рызбахэ
Ифакзоуп,
Ибахъан егъараан.

Цъанхэат, хэатэхамц̄а

– Укэыбчаз сычкэын, нан, Цъанхэат.
Ан иуцэатцамлааит абат.
Иумырҕыгыын угэы зынза.
Шэкэык унапхьа, ак катца,
Аоны азыхэа итцоуроу,
Нак инкажьны акьяброу.
Цъара сцароуп. Сеилахоуп.
Цшэымас икоу уара уоуп, –
Ан дынтытцит амзырха,
Дшаауа наихэан хэылбыгеха
Дтэоуп Цъанхэат ихала абар.
Икам ифызцэагы рхабар.
– Излагытци ашта абат? –
Агэашэ ылоуп асапат,
Сцап агэылара, сыхэмарп,
Сан дгыжьаанза усгы саап.
Дыфуа-дыцо, дгэыргьатцэа,
Лабак налеитцан атцэа,
Дцеит уи хэмарра дкэалаауа.
Абат гылоуп икаауа.
Ан дгыжьызар хэылбыгеха,
Ркамбашь ыкуп амзырха...
Даслааит ампыл шыта Цъанхэат,
Ишифо хбароуп уаха ахчат!

Лабѣабеи аңхызи

Аргама сыбла ишабоз,
Амра амшын ахытѣеит.
Имхѣа-мырза, са сышшѣоз,
Ацѣа схалан сыцѣеит.
Сан игѣалтѣазаап ари,
Абар, избоит сымѣашьо,
Амшын итѣыганы нахъхъы,
Амра шьтѣых иахъылку.
– Амра, амра! – сыбжъы геит,
Ацѣа салтцны сгылоуп.
Амрахѣага насѣачѣеит.
Сангы сааигѣа дыкоуп.
Пѣхызу избаз лабѣабоу,
Схѣта цѣкъа исыздырам.
Амра кыдуп, дгѣыргѣоит сан,
Шьта сзыцѣшѣо акыкам.

Арбағы асаси

Уаа кыкы,
Кыкы, кыкы!
Сыбжы цазаргы
Такәы,
Атц нахыганы
Хара,
Амра цәырызгеит
Сара.
Уаа кыкы,
Кыкы, кыкы!
Умфахытцит
Уа уасны,
Аха уеиламхан
Акәтыжъ,
Амрей арбағы
Ҷаизныжъ.
Уаа кыкы,
Кыкы, каркар!..
Атц ахызцода
Скамлар?
Амра иамкырц
Цәыблакы,
Сыбжы тыслароуп
Скыркы.

Сара исымоун аќбаңќаң

Ишпачычеи, мшәан, ҳамхы.
Ипыртдәеит даараза хгәахы –
Ахьяжь хрыхәом, иахзыршәом,
Ацәыршәагатцәќба иацәшәом.
Цшазак ҳауам еибганы,
Иќоуп рыцтыц иарганы.
Знык сырхафәеит, фынтә – сашья,
Цсахшыак зыќамлеит рќазшыа.
Аха шытарнахыс иаабап,
Агәытќара шәасыргап.
Саб исеихәаз наигзеит –
Аќбаңќаң са сзы иќаитцеит.

Уи агъама усырбахъеит

– Шәа шәрасатрахъ уцахъоу?
Акәамчачырақәа убахъоу?
Шьыри, ихәмазар абра,
Җашпахәмаррыз хәзхара.
Расакакал кәхтдарын.
Апхъазашья усыртдарын.
Укәа, уңыба зегъы ртәны.
Исзааугарауеи уааласны.
Саакрымфәрымып нас мышәтдас,
Саачамчамып бгахәычтдас,
Убас рыкрыфашья кәстдәп,
Ушыччо укаҳаргъы кәлап.
Мшәан, узгылои, умцазои?!
Шәраса агъама хамбазои?
– Уи агъама усырбахъеит,
Тыпх абас еипш сужьяхъеит.

Атама шкәакәа

– Ишца бзиоу атама шкәакәа,
Илызгылоуп санду Кәакәа.
Агьама гәазтахьоу ма знык,
Ихаштран дыказам бзантык.
Абас катцкәырла исзаалгоит,
Унаха-аахар, агәагьгы тцоит.
Аа, иустоит, уи латца,
Сажәа уадгыл, ихатца.
Шықәсқәак рыла нас иазхап,
Иғалаз ғыхны агьама убап.
– Иухәаз шыахәуп, угәра згоит,
Агәагь аутрағ иластоит,
Нас, мышкымзар-мышкы иаап,
Калатк азна усгы истаап,
Аха уаанза укатцкәыр,
Тамак тыхны инасуркыр,
Калатк азна хәа изгап,
Саргы заа агьама збап.

Азыхь

Хшыроуп, наароуп, ибнароуп,
Иманшәалан моак аҕоуп,
Уи азыхь ахь илбаауеит,
Җарт еитцахын шыта итәуеит.
Акәапеи җыц кататәуп,
Ғаҗхья амкәыба хыркатәуп.
Уи азказа – санду лоуп,
Аха ихызто сара соуп.
Сара соуп азыхь аазго,
Саб данчалтуа, данцәағәо.
Ихырзаа–хырзааны истоит
Нас, атыхәтәан, зны снахәоит.
Цоуп, иаҗзааигуазам ускак,
Улбаа–ухалала мардак.
Зегь акоуп атець хажзом,
Азыхь зыпсахуа калазом.

Раңхъатәи асы

Асы бымбыл, асы бымбыл,
Еимақыфны илеиуеит.
Сгәы цџафыруа, сеилыхха,
Сџыза ишќа снейуеит.
Асыркәымпыл иныркәмпыл,
Иныќақ снапсыргәытџа:
– Ёаангы бзиала абас! –
Иасхәап, уи неигәыдџа.
Нас хнейшьталап хгәыргәатџә
Хзамџақәә ќацшьхароуп.
Асы хџаауам есымша,
Ианахзааи – хәхәмарроуп.

Саншыа ичкэын

Саншыа ичкэын харт дахтоуп.
Қэрала жәашықәса дыртоуп.
Сизелкаауам са санцәажәо,
Даасыхәапшуеит уи дыгәжәажәо.
– Изакаызеи, – ихәеит, – аҫәәкәә?
Исмахац аҫыза Аҫәә.
– Арахә хәмоуп, ашыамаҫа,
Зегь ааизуцар – ҫажәәҫа.
Ирҫахуп нас аҫашәә, –
Исхәо цьеишьоит уамашәә.
Ус хәзааиуеит аҫьматра.
Ҫ-цьмакы такуп убра.
– Уаха хәмам, аха цәса,
Иахзанызаарын аҫсаса.
Дгылоуп баша, дҫәызгаза.
Даара диеипшха агаза.
Мап, дарцысым, дагьхәычзам,
Аха аҫшәә ирҫазам.

Асы ауит

Атцх иалагзан асы
Ишьтагылт, исхытцэо.
Исызгэатазом акгы,
Стәханы саныцэо.
Аграпара кәрцахьеит
Исеихау, адуща.
Ас, ахаан исымбац,
Ишьтаны еикәыцэа.
Амра нцәытцачцеит шьыжьза,
Ицәымхьаны иаапшызшәа.
Хбора иакәнауз асы,
Иснарбоит иажәызшәа.
Ашәыб иаалыркьан илеит,
Икацсеит ишылан.
Сара сышка аеарххеит,
Ус, хладу цагылан.
Имца хоумашь хара хыхь
Сөызак, сара сыкәла?
Аграпара цоит арантә,
Даанагоит даныкәла.
Атцх иалагзан асы,
Ишьтагылт исхытцэо.
Исызгэатазом акгы,
Стәханы саныцэо.

Қыазоу

Агаға давоуп, ақалақь далоуп,
Дашьтам хырхагак, ибом итцоуроу.
Аусағ дманшәалам, дмаргьуп, уи дчалоуп,
Аха дыфратуп икыр акьаброу.
Нас уи ашкол ахь дцароуп шьыжьыла,
Аиашаз дахьымзеит арахь итцатәыз.
Днеиуеит дыцәқәасуа, амҕа даныла,
Издыруа дабаҕо ақьаад ианцатәыз.
– Еи уара сөыза, ақәыш, зегьы здыруа,
Исазцаар усыцхраа, сымгылартә сзазо.
Ацха уахсырцап азиас уаныруа,
Ианухәа са сзыхәа даауеит хәа қыазоу, –
Илеишәа цьбароуп, деилкьоуп,
дыцхафыруп,
Аха иазууеи итцомеи акгы.
Усда қыазоура иееим, идыруп,
Ибзиан, заа еиликаар иаргы.

Агәыгәым

– Ускан, беитцкыыстыгы сеитцан,
Амѡа ѡеимызт, имардан,
Убра, амарда хынтѡоз,
Цаќа зыхын итатѡоз.
Сцон сымшѡакѡа заагара.
Сгәыгәым кахарггы цъара,
Аирзеипш иќамызт иѡеуа.
Сцъаршьон амѡан сызбауа, –
Санду илгѡаларшѡо лхәыцра,
Ѣнак исзеиталхѡон сара.
Ускан схәыцра цъара ицон –
Азыхь схыќгылаз цъысшьон,
Аха искымызт агәыгәым.
Исымбац уи, шыта ианым,
Аха иќоуп амузеи,
Иарбан иќам уа уаннеи?!
Аќѡа, Аќѡаќа сгатѡуп,
Амузеиггы сырбатѡуп.
...Аа, изыз ианакәым,
Санду илкыз агәыгәым!

Сандуи саруи

Ўнак санду абас лхәеит :
– Смаҗа, нан, абыста схәеит,
Шьта инасымданы бара,
Знык беазышәеи антцара, –
Лылагәыразқәа хааза,
Сышқа дцәытыцшуеит маза.
Сара азнык саашанхеит,
Нас, икнысхыргыы стаххеит,
Исымкыц арахь амхац.
Ирхәарызеишь сөызцәа Гарц?
Иаманшәалоуп урт зегы.
Сара сакәхеит амаргы.
Аха, ус, санду дахьхәит.
– Нан, абыста харт иаауит.
Сара икнысхып уажәазы.
Быхиаз смаҗа, уатцәазы, –
Уатцәоуп сангы данаауа.
Храцәаөхоит абыста зуа.
...Дыццакуан сан, дымтәазеит,
Дшааиз Акәәка саалгеит.

Аиц̄ырк̄эак̄эа

Атцх лашəымхарц,
Са сымшəарцаз,
Амза гылан
Илашоит.
Сара сацхьа
Амра фьыхан,
Ишамшамуа
Икацхоит.
Хла ду ааин
Сааигəа игылоуп,
Ахы ьрнаан
Исəапшуеит.
Дук мыртцкəа
Шьыжхьхьа сфароуп,
Сеитцырк̄эак̄эа
Иазыцшуеит.

Аҳәынҗарапшь

Аҳәынҗарапшь-җыс, аҳәынҗарапшь,
Угәыштҗа иашәыма атҗәапшь?
Ишунаалаз цқя иубоу,
Иуаҳазар ма ирхәоу?
Са усцәымшәалан субар.
Шақа сгәырғозеи узбар!
Умҗахыҗындаз са сахь.
Угәыштҗа сеиархеи арахь.
Ихьтоуп азын адәахьы.
Ацша асуеит ахәахьы.
Арха атҗаа ихнаҗеит.
Сынтәа азынра цәгьахеит.
Аапын ааиаанза уаанҗас.
Уҗаз суадаҗы састҗас.
Аа, спенцьыр аасыртит.
Ех, сузеилымкааит, уприт.

Азыггараҕы сызсоит

Гэатцагара иахьысзааиуа
Азыггараҕы сызсоит.
Иахьазыҕэа цқьа сазказам,
Аха хымпада истцоит.
Сөадахьы азымыжь ду амоуп,
Уа адуцэа ахра руеит.
Итцаулоуп, итбаатыцэуп,
Хара инхоугьы иазаауеит.
Азыггараҕ ацсыз цэыртцуеит,
Амра реартоит, иццакзом.
Исыздыруам са схэычныршьо
Сааигэа иааиуеит, исыцэшэазом.
Ах, ишпастаху сыфратха,
Ас, адуцэа реипш сызсо,
Азымыжь-цямтам хыла сасны,
Нас саатагыежьыр еимгэхэо!
Азыггараҕ, гэатцагара
Иахьысзааиуа са сызсоит.
Иахьазыҕэа цқьа сазказам,
Аха хымпада истцоит.

Алыхэҭа

Сара ашкол ахь сымцазац,
Аѡышыа, апхьашыа сымтцац.
Санду слыцхраауеит аѡны.
Акы лзаазгоит, ѡак ганы.
Зны алыхэҭа лзаагатэхеит,
Иарбан руоу еилкаатэхеит.
Аҭа акѡу ма агэза,
Руа сзеилыргом зынза.
Сгылан – срыхѡацшуеит – еицшуп.
Еиѡароуп урт, игьежьуп.
Нанду илҭаху агэзоуп.
Сара сзыхѡа уи мазоуп.
Агэза, аҭа – изакѡи?
Санду излыхьзузеи Зыркѡи?
Даѡа зҭаарак схы иааҭалҭ,
Ус, нанду арахь дааѡналҭ.
– Нан, агэзала – игэзахоит,
Аҭа – аҭыаҭыа аѡнахѡоит.
Лыхэҭак кнылхын, схы лшышыит,
Сара илгоз сназыцшит.

Сдухар слыцхраауеит санду

Хэыцшзакае ҳарт ханхоит.
Нак, акалтахь, амшын аабоит.
Итбаатыцэуп ҳамзырха.
Ҳарахә гәарлоит хәылбыгеа.
Илашьцаанза урт хьатәуп.
Ахәарақәа ршьапы ктәуп,
Мамзар, ажәқәа удырхьазом,
Нанду хьаасгы дыркзом.
Убри азыхәа есымша,
Дааиуеит, длыцхраауеит сашья.
Сара сгылоуп сизыцшуа,
Ииашоуп, сыкам саашьяуа,
Аха смачуп, са схәычуп,
Сашья сеитцкыс деиҳабуп.
Сымчқәа рықәхазом ахәар.
Итцегь сдухар, исызхар,
Ускан слыцхраалап санду,
Сирехәалап хазы сабду,
Аха уаанза ак кастцап,
Ма агәашә хәыч аасыртлап.

Асду

Дыжэбахьюма са сабду?
Уи дахаанзам Асду,
Аха идыруеит ианауз,
Саси цшэымеи штанасыз.
Уи иауан, иауан, иауан,
Ус, иналаршэ, иаахкэауан,
Аха иналагон еиҫа.
Нас шэазхэыци Арҫа
Шаҫа шыҫалаз, ҫнык умбо,
Мҫак узгэамто уахь узго,
ҫымз илеиуазтгы асы.
Ааҫын ааизаргы лассы.
Убри азыноуп са сабду
Изиҫэо «иамундаз Асду».

Амшәи арасеи

Икалеит абнараса,
Игәылышәшәан ианкаҗса,
Иааҗрымҗерымын мышә қамсеит,
Арасацқәа еизнаҳәхәеит.
Иахагылоуп изазо,
Ғынч, лацшыла ицхъазо.
Цырак афеит, нас җба,
Убарт рнаҗсангы жәба.
Ус, шә-цырак, ашьтахь җышә.
Иархампалуеит мышә апышә.
Ашьыжь иаст, шыбыжь аахъеит.
Расацырак ацәынхеит.
Уаха амгәа изтазом.
Иахъыз җеила иазхатом.
Расацырак имбатәхеит.
Расацырак ицъашьатәхеит.
Ианамыхәа иаабыбит,
Еилашит, азба иакит.
Расацырак ихышәшәааза,
Алацш итцамшәарц зынза,
Инацәхасын иаақамсеит,
Нас уа кәаракахь иеихеит.
Итабылгъоит мышә азмыжь,
Расацырак наҗ иааныжь.

Аинтернат

Ааи, исныцшуеит, ааи, сазпагыоуп,
Сахьтоу Акэа аинтернат.
Илакылакыуа амса сагоуп,
Шьыри, исахлахыр ха хбат!
Шьта мчыбжыкуп, мац цахыоума,
Сыфнеицш сыкоужьтеи абра.
Сашьа Гыд хэыч дцэажэахыоума,
Дазыцшызар уи сбара?
‘Еа мчыбжык еицах саанхароуп,
Статэқэа ибзиаган истцап.
Егы асабшаз сангы даароуп,
Еес! Хафныка нас сылгап.
Уа, нанду, даду аасцылап,
Жэахаа, жэассир егырхэап,
Гыдгы игарафы даакыаслап,
Сабгы ус абат ааицап.
Ааи, исныцшуеит, ааи, сазпагыоуп,
Сахьтоу Акэа аинтернат.
Илакылакыуа амса сагоуп,
Шьыри, исахлахыр ха хбат!

Айарақәа реицәажәара

– Чит, чыррит!
Чит, чыррит!
Сзықәтәаз амахәта
Ғыҕрит.
Азнык кыргыы сбырбырит,
Аха скамхакәа сыцрит.
Чит!
Чыррит!
– Ғықә, ғықә, ғықә!
Цәит, цәыррит!
Акгыы умышыит,
Нас уприт,
Амахә иалымшазт итрит,
Ашәыб иақәчыз нахыҕорит.
Цәит,
Цәыррит!
– Митә калазшәа,
Шәырри-шәит,
Шәажәа нымтәазеит,
Шәбаашәит!
Шәырри-шәит,
Шәырри-шәит,
Ғацхъарылап,
Еилашәшәит.

Аицлабра

Зны еадарца, зны чараз,
Ихацигоит харт Махаз.
Атцэыргылаґы мамоу, –
Дыпхьагылоуп уа Мазлоу.
Уқэсны ацараґ – сара.
Уаќа исытцахоит дара.
Аораґ дгэахтахеит акыр,
Дыќам ицназго Кадыр.
Хаштаґ сыќэлацаа еизоит,
Зныхгы аиќэцараґ хаисоит.
Зегь хаецахшахеит абас,
Уабафрату уара, Мас?

Амш хазыноуп

Абгы иатцэара шэыршэыруеит,
Апарцалыкь хэыч пырпыруеит,
Амра ахаччоит ахафы,
Атцла ицэытцалоит ашэшъы.
Ицкъоуп ажэфан икказа.
Абат ахьгылоу ибақъаза,
Агэы каршэны ижаҳэоит,
Сашъа аныкэашъа идыртцоит.
Аччабжь тыфэуеит ҳамзырха,
Сара снеиуеит сеилыхха.
«Хэба» сылтеит артцафы,
Дызбом иразым уафы.
Зегь цшзароуп, игэыкуп,
Шэтыкакачла адэқэа тэуп.
Арашэыга, уаачырчыр,
Амш хазыноуп, иаццэ акыр!

ИАЖӘЕИНРААЛОУ АЦУФАРАҚӘА

***

Аеарбабоит,
Аеарчуеит.
Аехыршәаа
Агәы еибакуеит.
Ацынҗа еитцнахуеит,
Еитцырхәхәо.
Уафы изеилыргом
Иахәо.
Ижәбахьо акакәушь?
Иахьзуп иара
(Иарбан?) ...

(җитчегрегү)

***

Алымха дууп,
Ахэыжэ аҕьоит.
Цытбжыказ
Ишэаҕьоит,
Аха шэхацэоуп –
Ишэыбжъя.
Хэартапшык амазам
(Иарбан?) ...

(рҗжү)

***

Икаркарит
Акөтқәа,
Ахшыыра иҗалеит
Дамшәгы шуа.
Атрышә дасит
Ахәычы.
Акгы азымгеит
(Иарбан?)...

(191194x220)

* * *

Зегъ аңыхо,
Ашәа анырхәо,
Амш аныкоу
Аҕы хты,
Ицхьарылоит
Ацла гәәәәҕ.
Хәлаанза ицәоуп
Уака (иарбан?)...

(Амш)

***

Абааш иафызоу
Ахан аргылоит,
Афны агѣашья
Иафакны,
Нас ицоит,
Апхарра нмачхо,
Дгьыл харак ахь
Ицырны.
Уи атцыхѣа
Быжъкѣтѣоуп.
Зызбахѣ сымоу
(Иарбан?) ... ауп.

(сгѣѣжѣ)

***

– Иагъардэынам,
Иагъхъажьым,
Ишшагъычуп
Узхэарым.
Ашьхъартцысахъ
Иузырхом,
Икарматцысны
Изшэахэом.
Апыц цагэоуп,
Итырзам,
Ишаķэза икоуп.,
Ицэгъазам.
Уааи, игэаҭа.
Уааи, иба.
– Иаабац ами
(Иарбан) ...

(vǝǝ.ɲɛxʝ)

* * *

Азбаарра иазгагоуп,
Цлак иқәтәан иубом,
Укааргы, ухәхәаргы
Убжы аҳазом.
Утахызар угылан
Уас нас абыкь,
Ишдагәац идагәан
Иаанхоит
(Иарбан?) ...

(Аңыргы)

***

Ацацхь иқәланы ицоит,
Атәыџақәа қәацқәацоит.
Азқәа иқәгылоуп аџны,
Иагоит аарла, иҳәазаны.
Уи иахьада изымбац,
Дгылан дахәацшуеит Кәадац.
Иара инықәшьуа ашша,
Ашьта ннажьуеит
(Иарбан?) ...

(аппрррррррр)

***

Алымха цадроуп,
Алахь еиқәуп.
Еидара аагагас
Имоуп Иақәыц.
Уи уажәы иқәуп
Нахьхьи ахәада.
Ицода, иаазцода
Уантә
(Иарбан?) ...

(Arada)

***

Атцла сықәуп,
Ажь таауа,
Раха змада
Ицо, иаауа.
Аха усгы
Уара уааит.
Исоухәо арбан?

(шпәрдик дән)

***

Ацъма дрыцуп ахъча.
Ихоуп ахылца – кѳаахъча.
Ирахѳ даара бзиа ихѳит.
Хтыгѳлак иеихѳеит
(Иарбан?) ...

(штехведл)

***

Алақәа разза,
Имашьцоуп зынза.
Аназ икаауеит.
Амла шыта иакуеит.
Иҳәысым, итсысым,
Икшазом, ибжысым.
Сөыза Шабат
Имоуп
(Иарбан?) ...

(шдү)

***

Арахә хаман ашьха ҳдоит.
Уатцәазыҳәа ҳаеҳархиоит.
Хәыңи-дуи җажәәка
Иаҳзануп
(Иарбан?) ...

(Аштармақа)

***

Асахъя тысхуеит сара аеы.
Даара икәышуп ахаеы.
Аеыз, аеыхәа, аееикәа,
Хәышлацсакгы рыцуп уа.
Атыц амам уаха ақбаад.
Зегь ааицутцар
(Иарбан?) ...

(ррҫхрлү)

***

Ҳарт ихамоуп аҷматра,
Ҷ-ҷмакы такуп убра.
Са сахааным, аха ҷаса,
Иаҳзанызаарын
(Иарбан ?) ...

(Анса)

АЖӘАЛА АКЪАНЧ
УҚӘЗЫРШӘӨ
АЖӘЕИНРААЛАҚӘА

Абнаршәыраә

Абнаршәыраә
Абгаду
Ац хырҗаҗа
Ибеит сабду.
Уахь җамцакәа
Ҙыит җахҗап,
Аха раҗхья
Ғаҗхьязап.
Ғына, ғаҗа,
Амба кьяц,
Ула хыуғазом,
Уеитатц.

Маџи Жъаџи

Маџи Жъаџи,
Жъаџи Маџи!
Маџ уабаќоу?
Жъаџ уабаџи?
Дарбан иќоу,
Иќам дарбан?
Аќырќырхэа
Узырччо арбан!
Нас ибџиоуп,
Маџ ухэмар,
Жъаџггы уакэыз
Аќаххар.

Ахаџа-ихаџа

Ахатца-ихатца –
Афырхатца,
Ибнатоурахаз ақәатца
Ашәыргәында дытцахейт,
Ахаша-тәаша дрымтцахейт.
Бжыда дтәыуо
Митә кайтцоит,
Уфырхатцазар –
Дааугоит.

Анча-Кэынча

Анча-Кэынча
Амча дасуеит.
Амча хсаха
Изырчом.
Анча-Кэынча
Амча хсаха
Ибга иқәйтцар,
Изгом.
Бата, Пата,
Ма Кэынтцал,
Анча-Кэынча
Изыжәга асал.

Анкьаңышта

Анкьа-анкьа,
Анкьаңышта,
Цәума,
Жәума
Анкьа изтәыз,
Зегь акакәын
Җара хзыхәа,
Мпылкеипш хасырц
Иҳарчыз, –
Инҳампытцшәан,
Аекамыжъкәа,
Ихало-ихало
Жәәангә ихалт.
Уантә инналшәа,
Иналшәа-әалшәо,
Амшынгә иахьналаҳаз
Иххалт.
Ахатца-ихатца
Уара уакәзар,
Зыла хызәарц,
Иашьтам уоуп,
Ус анакәха,
Ухы уақәитуп,
Иаша азыгәтахь
Умәа гоуп.

Зызлан-заҳкәажә

Зызлан-заҳкәажә,
Заҳкәажә-зызлан,
Сааит абранза
Лышьта схылан.
Уи ба боума,
Ма ба боума?
Хаала, цшьаала
Бҳалцны бцоума?
Сишь!
Дзышьтада Хәажәарцыс? –
Уашхәа...
Уашхәа мақьацсыс!

АЛАКӘҚӘА

Ашыш җагыя иазку алакә

Ахәан иатқан хә-шьарак,
Инеибеипшны ишкәакәза.
Мшызхара ирызхауан,
Рқышә хәычкәа цақыза.
Зных ихәмаруан,
Зных еимдон
Баша,
Цәызда-пшаада.
Рыфа бзиан,
Ртыпгы пхан,
Икамызт хәатрада.
Ран ашәшьыраә ирхаиа,
Хшыла ахшара аазон.
Гәата-бгата,
Тынч ирцәар,
Рызхаратцәкыа разон.
Аха иууеи,
Әнак шышыык:
– Сара соуп! – ахәзаап, –
Цшрала ишәеигыу,
Зымч еихау, –
Нас ақышә ақызаап.

Рвардымқәа тңажәауа,
Зегь рыхәтаа афон.
Ахахәда еихацалан иаргы,
Уамашәатцәкья иацлон.
Сыцхашьяп хәа,
Сшәап хәа ма,
Зынза агәы итазамызт.
Ала Муратцәкья абар,
Ихьатцырц атахзамызт.
Адәы икәын ицәыцәны,
Амч агарта абомызт.
Кәтума, цгәума иарағы,
Усгы ажәак рызхәомызт.
Ус ишыказ, бгахәычык
Азбахә уи иахазаап.
Ишаиааиуа
Зегьы ирбарц,
Иаанагарц ицазаап.
Амшқәа еихало,
Еихытцуа ицоит,
Икам ашьышь цагыа.
ТЦыхәабаба
Рбон шьюуки,
Ақьышә ашша хьыртата.

Цыңхи Цыңхцәеи

Иҕан ыыҕа мыщхәацәак,
Зыгәра узымгашаз рацәак.
‘Енак илтааит такәажәык,
Ахш анамылхуаз ажәык.
– Ҷаи, ҳатамыз, ҳахәшьаду,
Шаҕа блеипшузеи ханду!
Иҕалозар ҳарт ҳабтаз,
Уаха ҳалам, ҳцоит ишшаз, –
Ас анырхәа иааз ауаа,
– Шәаи нас, нанраа, – лхәеит дгәыкуа.
Дара цәажәоит: Ҷаи, бхатцкы,
Бзиак бзыҕахцап, ацкы.
Пату ҳақәыбтцан ҳабтоуп,
Ҷахьзгы бдыруазарц ахәтоуп.
Цыңх хәа, сархәоит са стаацәа.
Сара исыхьзыртцеит Цыңхцәа.
Ус дук ҳашьтоуп хантцәаха,
Ҷзыманшәалахар уаха...
Ирхәом ражәа инагзаны,
Ицәеит, иҕан иаапсаны.
– Цыңх, Цыңхцәа! Цыңх, Цыңхцәа!
Исхаштрымашь сара нтцәа.
Рцарцәа ссирқәак роуп тцаны,

Саргы сыцэап наӀ сцаны, –
Ацхэыс лысасцэа ааныжъ,
Пшьаала лҕыналхеит хрыжъ-хрыжъ.
Нас уи акэхеит, Цыцх, Цыцхцэа
Ацэа иалцит игэырҕатцэа.
Инахартцан лыжэ ашаха,
Иамразакэа атцх ашаха,
Ес, иныцашэкэа ицеит,
Ашьыжъ амра аакацеит.
Нас араӀа каарахеит,
Нас араӀа хэхэарахеит,
ИӀкам ажэхъа ахабар,
Иамуит апшэмапцхэыс дмышэхэар.
– Уа шэабаӀо стынхацэа,
Уа шэабамо сеимтцэацэа!
Шэсыцхраа, сшэыхэоит, аабаапсы,
Намыс змо зегъы шэласы! –
Ажэлар хыцит даара кыр.
– ИӀкалазеи, иаахардыр! –
– Нан, саашэыкэыхшоуп сара,
Изгеит мзышэаӀэак рыгэра.
Изит сыжэ, сыргеит сеимтцэа
Цыцх, Цыцхцэа! Цыцх, Цыцхцэа! –
Абас дҕьатцэыҕьатцэит мыцхэы,
Ианылба ауа, агэыцхэы.
Аха иааиз ус қэыртцеит:
– ХӀаи арыцха, лӀкэышра цеит.
Ацэыз лоуит тцыцх, тцыцхцэа,
Рышьта ызхэеит арыхэцэа.

Шьта иабако ҳа ҳазхәо,
Иахмаҳароуп ас быхәхәо! –
Еизаз нлықәымчын абас,
Ицеит дҕамтцакәан уи гәырфас.
Ари алакә интәон абра,
Аха иацаҳтцеит ҳара.
Амц, идыруп, имцуроуп,
Анарх амам, амч кәадоуп.
Ацәгья азбахә ихәатәзам,
Усгыи уи уафы итаҳзам.
Мап, изымцеит Цыпх, Цыпхцәа
Иҕацхаҕаччо, игәырҕатцәа.
Ажәлар ашьтахь зегь еилыркааит,
Икарцашаз рус еиҕыркааит,
Аишьцәа итаркит амацәаз,
Хәашьяк амам изындыриаз.
Цыпх дкьялыкьяеуа даанхеит,
Цыпхцәа ергь ицсы еиқәхеит.
Иакәым уаҳа икарцазом,
Мцык нарҕытцшәо иубазом.
Атакәажә уа дшынхац дынхоит,
Лыжәзатцә днататәан илхьоит.
Ант иззырхәаз Цыпх, Цыпхцәа,
Уажәоуп ианелнакаа лгәатцәа.

Ашэыргэында дзыниаз алакэ

Шьыбжьонказ шэаргэындак
Кэараччак днырын,
Еизарак ахьыказ
Даакылкьеит деихо.
– Абас, сара сшааиуаз,
Агдарра сылсны,
Шэ-жьак саарыхтыгэлеит, –
Ихэеит деихэлахо, –
Инеиуеит аҕҕахэа,
Абна дырцэажэоит.
Абар акгы сыгзам,
Ицоит сшыаҕыаны.
Шьта изуеи, исыхэои?
Аха сымшэакэан,
Садала снархыкэшеит,
Сыцсы неивганы.
– Шэ-жьак – избахьада?!
Иамам хатцашья!
Ма мацк уеилахэазар,
Уаргы уццакуан? –
Уи уаҕа дзыхтыгэлаз,

Гәрамгас дышьтырхын,
Дыхтаркын азәазәа
Азцаара ртиуан.
– Шә-жъак иреитцазар,
Цшьынџеижәи зеижәхоит.
Са сыбла иабазоуп,
Аргама шьыбжьон.
– Ас ацьшьатә анырхәо
Зцаарашәк узцәыртцуеит,
Еибарцо еилазар,
Хәарада, уржьон. –
Уи ауаџ дзыхтыгәлаз
Иртөм цсгартак,
Уа иибаз, нас иихәаз
Еикәшәартә икалом.
– Исыхъзеи? – игәахәуеит,
Дхәыцуеит даатгылан,
– Сажәа сыриашар
Еитах иргәацхом! –
Абас ашәаргәында
Иажәақәа цсахуа,
Акакала дагхо
Даангылт акаҕы.
Идыр шыта ацабырг,
Иибаз, ипылаз,
Гәыткьарак дшамоу
Иануп ихаҕы.

Ус далцит ишәара,
Дкаххаа даагылеит.
Иреихәоит аиаша,
Ириҗоит атак:
– Җаи, сабиц, исыхъзеи,
Башак сацәшәама?!
Нас сганахъ аҗеөхәа
Иҗызтҗеи махәҗак?! –
Иҗам шә–җьякгы,
Иҗам жә–җьякгы,
Жьякгы наҗшыхақә
Дыҗам избаз.
Еизаны игылаз
Ишыччоз еилаҗаит,
Хәашьяк наузатом
Шаҗа рыччаз.

Аҗан Кәана

Лакә-лакә,
Сышнеиуаз,
Жьак аасыхъзеит.
Алымха сынтакәрын,
Сама ицазеит.
Снацшызар–саапшызар,
Тәылак саҗоуп,
Анакәым–аракәыам,
Зынза ихаразоуп.
Атәыла, сызҗу,
Штак иҗазоит.
Акалтаҗ амшын
Тынч ицәкәырцоит.
Аҗада – ашьхара,
Бҗыла иҗахәхәоуп,
Арахьгы иатцәроуп,
Анахьгы иатцәоуп.
Хыбрак ахала
Игылоуп абра.
Нхартак хәа
Уаха,

Иубартам цъара.
Афымаа, ахымаа,
Афарпын, акъацкъац,
Рыбжъкъа еинраалан
Ифныфует убрانتә.
Егырахъ – адәныка,
Атынчра кашышьуп,
Адгъыл шыақъарста
Какачла итәуп.
Амра шеишеиует,
Ицкъоуп алакта.
Избо зеицшроузеи? –
Алакә ахата.
Ахыбра сныфналан,
Сшанхеит иара уа.
Азәым ифыцъам,
Игылоуп ауаа.
Цсызак, закы,
Мафак иақароуп.
Афымаа, ахымаа
Зку дара роуп.
Хазых ақәасабқәа
Еибарцо еилоуп,
Мышәи–мышәхәари
Изфәу кәашароуп.
Зыда-злагара
Аффа илагоит

Ацәқәа зтқаку
Ауардынқәа гәагәоит.
Сыцәазар сгәахәуеит,
Избозар хәа цхыз.
Сыблақәа хызџоит
Ихыстуеит нас ґыц.
Мап,
Зегь аргамоуп,
Зегь лабґабоуп,
Иґоу аиаша
Арахь имазоуп.
Ус,
Хатца кьанґаак
Дааталт амзырха.
Жьабаґь дук дақәтәоуп,
Ирххоуп амгәырха.
Цсуа матәала
Уи деилахәоуп,
Дыґоуп длахґыхза,
Акыр деилыххоуп.
Иблақәа кәазуп,
Ицқьоуп илакта.
Амза хаґыгъежь
Зынзак ахата.
– Дад, исыздыруам
Сбызшәа еилурго,
Уааира сазгәырґоит.

Убжыы наумырго, —
Цсышэоуп ахьхьахэа
Иихэо иара.
Схы-стдыхэа, исааишьо
Иасхэеит сара.
Сажэақэа цьеишьеит,
Лакэтцас ишьеит.
— Дад, уара уғапхьа
Са сыпхашьеит.
Асеипш атэыла
Азбахэ смахац.
Икоуп, убама,
Макьана сзымбац.
Кэана соуп Атцан,
Судырыр стахуп.
Абраќа сапшэымоуп,
Абраќа сахуп.
Снақэтэалоит сыпра,
Сынхылоит сызсо,
Даараза итынчхоит
Амшынғы сахьцо.
Ажэџан кеикеиуеит,
Амра лашоит,
Амшынхэақэа тыцо
Сапхьа икэашоит.
Ускан издыруеит
Дшыкоу хэычык!

Иашамзар уаха
Изҗамшәазо мцык.
Сызхытцуеит инхартаҗ,
Уи дсыңшаауеит.
Шьхатәылан дынхозар,
Сыпра ңыруеит.
Сыпраҗы икоуп
Шә-хәмаргак рыхкы.
Хәмаргамзар уаха
Иҗастом даҗакы.
Зыда-злагара
Аффа илагоит,
Ацәқәа зтаку
Ауардынқәа гәагәоит.
Ҙсызк, маҗак,
Ма иҗоу закы,
Аҗымаа, ахымаа
Иаҗыхоит шьоукы,
Хазых ақәасабқәа
Еибарцо еилоуп,
Мшәи-мышәхәари
Зәу кәашароуп.
Ас еиңш,
Егьыс еиңш
Шә-хәмаргак сызбоит,
Мцымхәак дахьыҗоу
Исыманы сцоит.

Дычкәыназ, дызгабыз
Еилыхрак җастом,
Излоу акаҗбеира,
Сшифызам сыззом.
Сыҗоуп абас еиҗш,
Абас еиҗш сынхоит,
Лакәтҗас иушьаргы,
Сшубо саанхоит.
Избанзар аиаша
Иҗам интәарҗ.
Аиаша җазтҗода? –
Мцык зымхәзаҗ.
Урт зегы рышҗа
Сызхытҗроуп сара,
Ажәлар имҗашьо
Иргарҗаз рыгәра.
Мшәан, уара, сысас,
Абартҗкәа засхәо,
Ужәбаҗь абаҗоу
Злымхә утәтәоу? —
Сынхәаҗшын, саахәаҗшит,
Сгачамкны сынхеит,
Сжәбаҗьгы ыҗам,
Кәана дҗахьеит.
Ах, лымхакьаҗә,
Ах, уара ажьа,
Схала сааныжьны

Убацеи сеикэжъя?!
Ибзиоуп-ибзиа,
Убасгыы кауцаз,
Ма Ацан Кэана
Дшыкоу сурбаз.
Мшэан исхэо закэызеи,
Сабакоу сара?
Иамоузеи псыхэас
Арантэ ацара?
Уажэытцэкья исыхэоу
Дызбартам азэгы.
Сгылоуп сифызан
Ак злымшо амаргыы.
Мап, агэкажъра
Иацсам хэа рхэалоит,
Азнык сгэы цазаргь,
Нас сыесыргэгэоит.
Снеиуеит сеырхатцан,
Икам сзыцэшэо.
Дарбан издыруа
Заа узыкэшэо?
Тцысграк чырчыруа
Исхалт ицыруа,
Аха дабакоу
Иахэо захауа?
Сашьтуам, исфалоит,

Саацшыр атахуп.
Иќало збарцаз
Саагылан, сыцшуп.
Абар, џацхъа ассир
Сыла иабоит,
Избахъоу сжъабагъ,
Еицах иаасыхъзоит.
Алымха сынтакәрит.
Сама ицазеит.
Ўырхасрак сахъымза
Ацсны саанагеит.
Агаџа сгылоуп.
Игәыбзыгуп амшын.
Лакәцас араќа
Ицшзароуп – сыцшын!
Сишь! Лацштцашәароу,
Ма сыла сажъоу! –
Прак хгылан избартоуп,
Амшынз ахъынтцәоу!

Дагъ-Дагъына

Тыпх, тыпхцәа,
Мамзар сынтәа,
Иҕамлазацзаргы зынза,
Са исыздырам,
Амц сызхәом,
Амц анухәо
Ургәацхом.
Иҕалазшәа цъашьахәык,
Лымхатасны
Исоухьоу знык,
Сара ишәыстауеит
Ифны,
Аха ншәымоу
Шәацхь афны,
Хәычи-дуи ирахап,
Ус ахтысгы
Азбахә цап.

I

Хәымз еитцамкәа асы хьышьтоу,
Дәаза тәыла хәа иахьашьтоу,
Зыткәа-забаажәк ацсы ххалан,

Дагъ-Дагъына нхартас иаман.
Ацшра-асахъа — шәара ижәбац,
Адагъ жьакца, итазгәо аматц.
Аха ишьтнахын кәзшьа чыдак,
Ианыкала ицо цсызак,
Имхәа-мырза ахакәачран,
Ицон, иаауан хара иныкәан.
Акыр шықәса ус имфасит,
Дагъ-Дагъынагъы фәидасит.
Аха башоуп, ианейтаз,
Хыда ныкәара иатцаз,
Иканажьыртә икамлеит,
Уимоу итцегъ иагәапцхейт.
Абас мацара ишафыз,
Җнак инылахан апкыз,
Амфа ацәызит, ажәфа ткеит,
Иаргъы акырза ишәакъейт.
Алабжышқәа афыкәкәоит.
Амра заалоит, илашьцоит.
Инацшызар, зыцәак уа,
Настха игылоуп иазыпшуа.
Абар амишәан, митәы —
Амца ахыдыдуа аты.
Шьта Дагъына зықушәара
Иуадафуп ахәара.

Атцх лашьцара ацсы хыгтоит.
Амра гылоит, ишарккоит.

Дагъ-Дагъына абла хтуп,
Ишьхынцсыланы ицшуп.
Иаха азыцәа хәа иабоз,
Махәта җацәзаарын изжъоз.
Баша атыҗарҗар иацәшәон,
Бажә-қыдсаҗәан, илашон.
Абас шәаргәында ибла хкуеит,
Иҗам иҗоушәа ибауеит.
Шьта уи усым.
Ацсы тоуп.
Заза-зыхъла икәабоуп.
Дагъ-Дагъына агәы рыгәгәоит,
Баша иахъзызоз ицхашьоит.
Аҗныҗа идәықәлар атахуп,
Агеи ашьхеи арахъ еицшуп.
Иахъауқәшәо шьта уцала,
Нас узкылсыр, уехәала.

Амра хьшәашәаза ицхоит.
Абгъқәа җеиҗьхан икацсоит.
Ахәатәхамтца ныҗәаҗы,
Шаҗа иныҗәахъоу уажәы
Иуадаҗуп ахәара.
Амҗа ицнашәахъеит иара.
Атқи амши еилмырго
Инеиуеит, иарбан изыцәшәо?
Ашәара зегъы иреицәоуп,

Ус иадырқәахьоу рацәоуп.
Сишь! Иаангылеит митә або.
Изакаһытә мзанрои игазго,
Ацхьа ишьтоу, агәы еисуа?
Змахзар иарбан изгәынқьуа?
– Еи! Уа иҕада? Уаатыц!
Икьалаз среиуоуп, зынза сызт.
Амџа иаша сзырбара,
Сыжәлантә шәтамкәану ара? –
Дагь-Дагьына ааҕнатит.
Цсыз калмаҳак инахьыцшит.
– Уара, арыцҳара ианиаз,
Атак сызуаҳәом узызцааз.
Сара амшын аҕы сынхоит,
Аха иашан агәра згоит,
Унахысыр х-уарталк,
Ишыкоу итамбазо зыччак,
Уака уашьцәа бзиа инхоит,
Амџа иашагьы удырбоит. –
Ацсыз хгылоуп амшын ацырцә,
Дагь-Дагьына неиуеит нырцә.
Аҳауа зџыдоуп, амш каииоуп,
Атцла рымахәқәа иатцәоуп,
Ашәтқәа гәылтцуеит цхынратас,
Ирымоу здыруада мазас?!
Ламбатәбароуп. Быгькацсан
Рызмах гәакьа атцаа хзан,

Даргыы ыцѐон итахѐхѐа.
Иѝырѝасуа Дагъ ахѐхѐа,
Агѐалашѐарақѐа иркит,
Уажѐык итцегъ игѐыкит.
Шьта, нас, икалаз калеит.
Азычца аќынза иназеит.
Ауха агѐыла-азла еизга,
Исаѝазоуп, агѐра жѐга,
Уаатѐи адагъқѐа рсасдахъ,
Ачара азыруит, ѝара ѝ-Дагъ.
Ашамтаз шьталара иргеит,
Аха амитѐ! Абар ихѐлеит,
јапѝхъа ишеит, иара тьысзом,
Дагъраа ируа-ирѝѐо рбом.
Акыр игѐжѐажѐеит,
Амшқѐа цеит.
Азычца аќѐандара ацѐцеит.
Ирурызеи? Зегъ акоуп,
јак тѝасаанза шьта цѐароуп.
Саси цшѐымеи рыцсы ршьап,
Настѐи ажѐабжь нас иахѝѐап.

II

Арха, аѝытца ицѐаакыз,
Қѐала-зыла излачыз,
Ахылѝа-цсылѝа ирхылтц ицоит,
Ашѐапыцъап шьта итѐгѐырцсоит.

Амра ащыцхькәа җацоуп,
Азын ииаст. Аапынроуп.
Дарбан, иарбан иуртәо?
Оацхьа иҗыхейт зыцсы тоу:
Атцла, акәара, аҗарцалыкь,
Адагь илатәаз алыкь.
Ажәакала, иаххәап харгьы,
Дагь аарылхны егьырт зегьы.
Уи иахьнышьталаз ишьтоуп,
Ала кәбарқәа еикәыпцоуп.
Амш ишацлаз, ашәт шпытыз,
Кубри матцеи иштцысыз,
Насгьы ишыкәоу тәымцъара,
Акгьы азгәатауам иара.
Ус уахык, ианакәу дыр,
Ишәахәахьан акәыкәу кыр,
Ацәа иалцит ала тчаа.
Абжы хнарфит азычча.
Дагьраа адрухәа еизейт,
Иаргьы азнык ишанхейт
Азын мааицу, ицахьоу,
Ма ианышьталаз иахоу,
Акгьы азымдырит, аха
Ашьтахь иахьыз анаха,
Уа, нахьхьиза, дара рҗы,
Заа ишышьтало асы,
Аапын иагхан ишаауа,
Уажәаанынза акрымуа
Дара шыцәо хәымз еиужь,

Иагъа иурѳааргъы агэыжъ.
Уртқәа, егъыртқәа, иабахъаз,
Изышыцылаз, иатцахъаз
Амч мырхакәа ишага,
Баша ишыркыз агэырѳа,
Ибадақбит. Аамта цеит.
Инылахѳыххан атцх аашеит.
Амра игылаз ашәахәа,
Дагъ ахыкәтәоу ауахәа,
Икәгэыбзыгуа иаѳачцоит,
Дагъраа гэыргъан ишәахәоит,
Аха уртқәа акгъы абом,
Аѳартынчын итцысзом.
Алацш кыдхалеит хара.
Иагъа ибзиазаргъ ара,
Абла ихгылеит иара хъыз.
Амѳа шәартаз атахыз,
Игъежыроуп, уаха изтәом,
Ада цстазара абом.
Егъи амшаз, ашәахъа,
Дагъраа ааныжьны, уи ѳацхъа
Амѳа икәлеит, аѳныѳа ицоит,
Илахѳыхуп, агэы шәахәоит.
Аатцәа дукгъы ажәѳа ихшыуп,
Фатәы-жәтәыла иара тәуп.
Иѳьалартә иѳазам уажәы, —
Акәуа хшыѳтра-такәажәы,
Азычца ааигәара инхоз,
Зегъы здыруз, зегъы збоз,

Ианнатцеит уи мѡапакы,
Ирѣысны инеиуаз бжь-шьхакы.
Уи зегь реиха имариан,
Аѡнакынза иагауан.
Амши атѡхи еилагзо,
Амѡа ишықѡыз Дагь мтѡазо,
Мызки фымши цахьаны,
Ибгацамкыраз ф-шьхакы
Зных ихало, илбаауа,
Ахақѡқѡа шталоз икѡалаауа,
Кьыск амоукѡа наќ ирхыст.
Игѡырхытхытган цшак нахьыст.
Шьта аѡнынза иназарц,
Ани, аби, атахцѡа абарц,
Хымш аныќѡара атахуп,
Иаанхаз ашьхагы лаќѡуп.
Инахытцыр, адѡаза шьѡоуп,
Уи акалтаѣ азмах татѡоуп,
Дагь-Дагьына иахьазхаз,
Рацхьа ашѡа ахьақѡаз.
Амра хьшѡашѡам, ицацѡам,
Жѡѡан казказраѣ цстхѡак гиуам,
Амѡа-шьхамѡа кѡаратѡоит,
Дагь иаѣаланы ицѡоит.
Сеидро иааиз агѡаѣы,
Ччацшьк наѣықѡлеит ахаѣы,
Аха уаатцѡќьа инаѣабейт,
Шѡшьырак шышьталаз абейт.
Ахы иѡахеит еилнаргарц.

Абар амитә! Ирхәа ац,
Ашьха уарбажә иақук ахы,
Фатәык амбазшәа җакы,
Ажәҗан иалкъазшәа иаауеит,
Ашьапхыцқәа, аа, иркуеит.
Хытцәахыртак кыр иацсоуп,
Дагъ зәагылоу арахъ цақьюуп.
Ицеит иууаза хлантцы.
Ашьтахъ икалаз атәы,
Акгы аздырам. Ахы тууоуп.
Тымитышак атца итоуп.
Илашьцароуп, мра тапхом,
Тытцшыа амам, амч азхом.
Икәаҗкәаҗуа игәынқьюеит,
Аатцәа хыртлан интапшуеит.
Афатә иаанхаз шәынтә иабоит,
Шыжьхъяз матцак азнархоит.
Еидшәакъалеит ус аатцәа.
Амҗаныфа анынтцәа,
Дагъ-Дагъына амч кацсеит.
Амш еиташәан, ихьтакуеит.
Ақәа кыдхаеит ихкәом.
Дагъгы җааихак канатцом.
Иатахым уи амш еилгар.
Издыруада аңсы агар, –
Атымитыша азы таҗәоит,
Ус-ус иацлар ихәнагоит.
Убас иаггыкалеит ара.
Итытцны игылоуп уажә иара.

Акәша-мыкәша зегь цәыккоуп,
Абгы џеижьхан икацсоуп.
Апша хьшәашәа уцәеижь аршәуеит.
Дагь афныка иццакуеит.
Ашьха ихытцит наф иаулак.
Игәыргъа-гәыргъоит алушәак.
Зегь абоит уи фыцбарах.
Ус инхықәгылеит рызмах –
Дагь-Дагьына иахьазҳаз,
Рапхьа ашәа ахьахәаз,
Аха апхынра цахьан,
Атаацәа ацәа иагахьан.
Инакәша–џакәшан рыцута,
Иаргы нышьталеит рыгәта.
Урт анфыхо хәа ҳаапшрым,
Ажәа ароура атахым.
Зегь маншәалахеит уеизгьы,
Хусқәа хрылагап ҳаргьы.
Абас далгеит исзырҳаз,
Шәарт игәнышәкыл ишәахаз.

Ах иңға

Ахэинтқар ду, зегь зылшо,
Бзиа ирбо, иагьзыцәшәо,
Пҕа ссирк димоуп изызхаз.
Ацьныш илацш уи лыкәгаз.
Лакәым еитаххәоу хара,
Иара алакәағгы ҕара,
Леипш дабакоу дызбахьоу,
Адгьыл дамбац ас иихьоу!
Уи деинаалоуп, уи, дгәыкуп,
Дара-даараза дразуп.
Кәышра лыгым, деилыччоуп,
Лцәаҕа наалоуп, лгәы пшқоуп.
Ааи, нас, ах ихылтц-ипҕа,
Хатца дцартәеипш ианлызха,
Илгәапхаз дигарц избит.
Ари ажәабжь нас иприт.
Гәыргәаеҳәашан икалеит,
Ныхәа дуззаны иршьеит.

Арпар дәықәлеит рәы кәадыр,
Ирзыпшыху уара идыр!..
Дарбан руа илгәапхо,
Ах ипҕазатцә, мрада ипҕхо?

Итбаатыщәу ахтыңра,
Арахь иааиуа цхәысхәара,
Ипеипеиуа идыртәуеит,
Рхыпхьазара иазхауеит,
Аха инхьагәгәоит ус шытахьҕа,
Мши-тҕхи цазеи ас шаҕа?!
Ах ипҕа азәгы дизхәом,
Зегь зызбуа ажәак лызхәом.
Лылапш рхылгоит ихааны,
Арцар гылоуп игәыкны,
Лара цшьяала, тынч днаскьоит,
Нас, дырцәызуеит – луадахь дцоит.

Ах ду иибо цқя игәапхом,
Аха ҕитуам, ак изхәом.
Иажәа деижьом, инагзатәуп,
Иихәо хәазароуп – дахуп.
Амшқәа цоит, иахья, уатцәы...
Дҕалоит хымпада ҕазәы,
Уи дызхәаша, илгәапхо,
Мшын нырцә акәыз дахьынхо.
Шықәсык ниасуеит абас,
Иҕоу рзеилыргом хәартас.
Дарбан имҕырбаз ара,
Сасдахь дагхом ахтыңра.
Рцыск дизхымхит атыпҕа,
Дцагьахазшәа ианлызха.
Ус ишааиуаз, амшқәа шцоз,
Ғыщ акәукәу абжыы нгоз,

‘Енак, шыыбжьонказ, иааилаҭырт,
Цәалашәарак роут, ирдырт,
Иадыпхьалаз ахтынра,
Гәыргъак шыкалоз ара.
Инапшызар, нақшәа, нтыц,
Ирымбацыз цъара нхыц,
Фыцъа ҕыжәланы иаауеит,
Рҕышьтыбжь улымхақәа цырхуеит.
Зуадаҕ иказ атыцха,
Аҕышьтыбжьқәа анлаха,
Лгәы нтгәыргъан дааикәапхеит,
Дыпрыртә акара дласхеит.
Асоф днықәыххын днапшит.
Лылапш ркәымго даалапшит,
Иалылхрыда – адоуцәа.
Игәарпханы ишеит Анцәа.
Иеигъу дарбан ма еицәоу,
Узырфашьо мыцхәацәоу?
Аха ажәлар цъеи иужьап,
Узеиуоу узымдыруа укарцап.
Игәыргъа-гәыргъоит ахтныуаа,
Бзиа иашьтоу, бзиа зуа.
Ах ицха лразкы лчапоит,
Мфашьарыда шыта ирбоит.
Дуалыуашоит атыцха,
Руазәк дылзалкаауам еиха.
Дара еиндатлоит ансгы-арс,
Азәгы датцахом ма цас.
Ацу рфеит, алакәқәа рхәеит,

Еитахеит, избаз шанхеит.
Асоф аќынтәи ах ипҕа,
Ас ианылба, ианлаха,
Лажәа дналагеит абас:
– Шәарт, ахьырҕар, шыта шәаанҕас.
Сара ишәыстауеит адта,
Шәарт шәазхәыцны инашәыгза.
Шәазәк аеыхәа, шәазәк аеыз,
Сара сќынтәи шәарт ишәтәыз.
Нтытц, адәеиужь аханы,
Уа шәаатгылан, шәеисаны,
‘Еыла шәжәылан хашта шәтал,
Зегы игәартап шәышытра, шәкәал.
Аха, зеылас, апхьахә зго
Иакәзам пхәысыс са сызго.
‘Еыхәаз, еызыз ашытахь иааз,
Изтәу арцыс са сизхәаз.
Ахы, шәрықәтәа шәарт шәыеқәа,
Избахоит абас хразкқәа.
Лажәа далгонеипш – ифха,
Иткьеит рөыцьагь амзырха.
Аеыхәа цоит икалаза,
Аеызгы иатцахом зынза.
Уа, адәеиужь аханы,
Иааивагылеит рыгәқәа шны.
Адауапшықәа, ахацәарҕар,
Цсыхәак рымам имеисар.
Гәагк рыбжьалар иртахым,
Мцык, гьангыашрак урт иртәым.

Анык илхымшазеит дара,
Еибабейт ишцоз җара,
Нас еиҗызцэан иҗалеит,
Ус иахьанзагы иаауейт.
Ааи, тыпҗассирк дыргэапхоит,
Руазэк аргама шыта дитэхоит.
Аха гэыграк, изымжьац,
Иахья ипыршэоит, иалцуа рбарц.
Чоу хэа иҗатҗкьейт, ахытҗкьейцш,
Ахатца ицишэароуп ицеипш.
Усгы, анкьейцш, еилыххам,
Рлакта гэырҗьазом, ихаам.
Иназаанза ахтынра,
Рыҗекэа ныркылоит дара.
Ируа иақэшэом, еилахэейт,
Ихыҗеыган иҗалеит,
Ахэынтқар ипҗа лыдта,
Ухатцаҗеҗзар инаҗза.
Даара ихэыцит, иқэыртцейт,
Акыр аамтагы рыцэцейт.
Збашья рзыҗамтцо абра,
Рыҗекэа ишрыдгылаз дара,
Хтыгэлак дрықэшэейт уа драҗкны.
Дыхьчан. Ирахэ кацаны,
Сеидроу дзыргыжьюаз иара,
Кыр ицэызу уи җара?
– Дад, ишэыхьи, шыҗсгэапҗом?
Сшэыпҗхраартэ сыҗам, сымчқэа хом,
Аха ишэыластцап сыхшыҗ.

Нас шәаанызкылеи шәаныѿ? –
Абырг дразтаауеит абас,
Илабашья иацхья инарс.
Ирыхьыз иархәоит акы мза,
Рыхқәа рыкәәе, ргәы намза.
Ахьча илақәа ааччеит.
Ҙажәак рыда ак имхәеит.
Арпар трысит әеқәа рахь,
Ицоит ишзахәо ахтынрахь.
Аеыхәа иақәтәо митә кәитцоит,
Аеыз иақәтәо уи дихьзоит.
Хтак еицтаршәуа еицаауеит,
Лыгқәак гылоуп, еизтаауеит.
Елгагәышьам урт рыгәқәа,
Ишеимырдаз рбом рыеқәа.
Ҙқәоуп арака зегь зызбо,
Арпар еисо елзырго.
Мшәан, еимырымдар абас,
Изцарымызт урт еивас.
Илахәыххеит ахтынра.
Асоф дықәгылоуп Лара.
Акәкәа-кәкәахәа, ахысра цоит,
Шьта имәашьо уа ирбоит,
Ахәынтқар ицха дышцо,
Ашта дталахьеит дызго.
Аеыз ацхья даанагеит,
Иеыхәа ашьтахька иаанхеит.
Зегь насыпроуп уахьыцшуа,
Гәыргьак змам дубашам уа.

Рылацш кыдуп ахтынрахь,
Сымфахытцит саргы уахь.

Избаз уака са схага,
Хәашьак сзатарым уашьга.
Ахтынра зегь җыц ирхиоуп,
Ҙъашьахәыла еикәыршәоуп.
Шака убозеи, шака хкы!
Дбеиоуп ах ду, ихатцкы!
Нас уи чара дук иуит.
Хаха-хымш азә дцар имуит.
Шәахәаран уа, кәашаран.
Арыжәтә, афатәаз чаран.
Ах, дыссирзан ах ипҗа!
Сылацш лышка ихан еиҗа.
Уи сгәы дтытцөом иахьаггы.
Сажәабжь гәнызкылаз шәаргы,
Насыц шәымаз, згәы разу,
Даҗеа аамҗазаргы хазтәу.

Қамса иңа Қәасеи Гәаңха-Цшзеи

Ажәытәан зны, араантәи акыр ина-хараны, асымкәыл зқәыжъыз шьхадук ашьапағы инхон-интцуан хатцаки цхәыски. Урт рааигәара уафы дынхазомызт, хылтцгы дрыманы икамызт. Қәацәк рызгылан. Ахатца, нхытци-аахытци дрыбжъан, иара итәала дныкәафы баацсын, аоны даныкәзи даныкамзи еикаран, икан мызкы ина-рыцны ицхәыс лхала лқәацәажә данахыз, агәғығ даго. Ускан лара зных лгәахы цжәон, абаскаамта лхатца лыгәхъаа мкыкәа дахы-маауаз, дағазных гәтыхас дышьтылхуан, машәырк ихъзар хәа, аха деибга-дызфыда даныгъежылак, еихаракгы наптацәыла, хаарамацәкыск итцамкәа, гәабзығ ажәак ифыттымшәо ашта данааталоз, лара деиц-рашәон, лыбзгы лзаанкыломызт.

– Аскаамта сара сухаштны уабаказ-уабамаз, – хәа дыхталкуан. Иара митәык ацәажәара бзиа избоз азәы иакәны дыкамызт, дахыказ, ариакара даанызкылаз

ипцхэыс ианлеихэалоз ықан, аха ажэак аниҕытдамшэозгы рацэан.

Лара пцхэыс цьбаран азы, ас иҕымтра еихагы лгэы пнажэон, гэрамгас дышьтылхуан. Иудыруазеи, нақ цьара, сара сеитцкыс ипцшзоу, сара сеитцкысыгы зықара мачу азэы ихшыҕ еилалгазар, дхыхны длымазар хэа ахыбаара лызцэыртцуан. Ускан зынзаск амцапшь ықэылтцон.

Иара еиликаауан аскак деилазыршуаз, уи иара игэы иахэон, хаа-хаа даапышшэарччаны, ажэак ламхэакэа, иеиха аашьтыхны мҕаагара абнахь иҕынеихон, нас иеидара ихарззала, мҕгэартак зартцэила еиқэкаца иҕахэаны, агэарахэа амҕыркэараҕы инаны ианкаижылак: «Абыржэы икутцазгы акыр исзацсоуп, афархь аагара акыраамта исықэшэарым», – хэа лгэы ианарго, мац-мац ллеишэа хеуан. Лара ипцхэысыгы акы даҕны дубашамызт. Ииашоуп, фатэык-жэтэык, аукалымтцахуаз, усгы аонытэ ус нтэара зқэымоуп, аха лара абракагы уеизгы-уеизгь акы дахыццакуа акгы даҕзамызт. Лхэычы дыкам, лду дыкам, тынха дааиуам, гэыла дааиуам, лхы дақэитуп. Аамта меигзарахда илымоуп лхы дацклапшыртэ еипш. Ашьха ашьапаҕы дшынхогы, уаҕы дшимбогы илтахуп дыпцшазарц, асаркья данцшылар лхы лгэы ахшэо акэымкэа, лгэы тгэырҕаауа, лхашэа

хы лымбо дыказарц, усқан лхатца иахь зны-
зынла иаалызцэыртца агэрамгара зыкалом.

Абас, асымкэыл зкэыжыыз шыха дук
ашьапафы, ааигэа уафы дахьнымхоз, инхон-
интцуан хатцеи пхэыси. Хылтц дышрыма-
мызгы, изышыцылаз апстазаара ргэапхон,
хьяакгы рымамызт. Ргэы бзиан, рхы бзиан,
ашьха хауа ргэы арчкэынон, ртеитпшгы
убас иқан. Ахатца иныкэарақэа ирыхкяны
реибабара ахьеипкэоз, азнык азы атызшэа
ахылтцауазтгы, атцыхэтэан ианашыцыла, иа-
ара, ихынхэра ныхэак еипшны ирзыкалон.
Апхьазакэны игэапхеибашьазшэа акыраа-
мта рееидырхаланы иаaidтэалон, рцэажэа-
ра рызныртэомызт, еихаракгы уи хамтала
деимала-еифалаха даныгыжыуаз. Уи изла-
ирхаз, иахьынтэааигаз, хатцеи пхэыси знык
иадамхаргы иалацэажэо икамлацызт, хар-
гы макьаназы хеалахгаларым.

Абас, анкэаза зны, асымкэыл зкэыжыыз
шыхадук ашьапафы, ахаан уафы дахықэ-
намгалацыз, гыгшэыгда шытак ахьумбоз атыц
афы, қэацэ фнык ргыланы инхон-интцуан,
«ххазыхэан-хапсазыхэан», хэа ихэыцуаз фы-
ца, хатцеи пхэыси.

Ицьюушьаша, урт ара анхара ианнала-
га инаркны, агыгшэыгқэагы рышьтамта
дырзит, арахь уаха икэымло иалагеит. Пыр-
хагада настха-аастха инхон, иеипырхаганы
икамызт.

Аамта цон, есымша ичкэынцэаханы
иаузыкалахуаз, аха макъанзы ргэамч ыкан,
ркъаф тан, аха уахык, игэапхеибашьо иа-
неидтэалаз аамтазы, ацхэыс даацэажэан
лхатца абас иабжбылгеит:

– Иубоит нас, макъаназы шлацк ххахэы
иалашэаны ишыкам, качыракгы ххафы
ианубаалом, аха зегь акоюп, шыта урткэа
раамтагы иааигэахараны икоюп, убри
акнытэ хцабаа ххызхша, хаснра, хгэара
збаша, харгы иаххылапшыша дхамамзар,
цсыхэак хаманы хзыкалом, – лхэеит.

Ари афыза ажэакэа захаз ахатца, азнык
азы ицхэыс дцъашьаны даалыхэацшит,
ашьтахь фааитит:

– Иббоит нас, Анцэа бареи сареи хша-
рак дхатэеимшьеит, анафсан, ажэытэ
ханхартахь, хауа-хтынха ахыко, хашзым-
гыжьюа ибзианы ибдыруеит, уи алацэа-
жэара атахны избом, нас иарбану иках-
цараны, ихалхаршараны икою? Ус хнеилап,
бара ибхэан еицш, макъаназы хамаха-
хашьаха гэгэоуп, нас мышкы зны, угыы
хырцашья змам хлахьынтца ханымиар кам-
лозар акэхап, – ихэан, игэы атданза инаганы
даакэыпсычхэит, изакэытэ цэанырроу иаа-
изцэыртцыз здырхуада!?

Апхэыс лхатца икэыпсычхара ипсыгера акэны иазылпхъазеит.

– Хаи, иухъзеи!? Сара сеипш ас ахатцагэгэа дызмоу, акы иацэымшэо, акы иазаанымкыло аеазэы длыманы дыкам хэа сузгэыдууп, иахьагы сгэы-сыпсы зегъы зыстоу уара уоуп, ас уцэажэап хэа сгэыгуамызт, – лхэеит, апхэыс лхатца дцъашьаны.

– Макъанагы бымфашьан, хатцак ииггэагъуа сара исзымгэгъуа Анцэа скаиштцааит, нас исабымхэои икастцараны, исуалны иббо, – ихэан, ипхэыс дналцапшит илапш ааиргэгэан.

– Ихацхрааша, харахэ-хашэхэ еилзыргаша хбыц-хэычык дхамамзар псыхэак хамазам. Ааиггэа зтэыфа ианкны игэароугалаз ажэхьа абара мацара иахэоу уафы хаккоума, убригъы узгэамтазои!? Ацъабаа апхэыс дархоит, сутахны указар, хара имгакэа цхырааф хэычык дсоуртэ исзыкатца, акатцашьакэа уи уара уажэы иумбеит... Уажэраанзагы сахьы ишпамааиуаз ухэарауазеи, иара уаргы иухъзеи, знымзар-зны азэызатцэыкгы сыфныка дызгандаз хэа ушпазымхэыци, – лхэан, ицъашьаны даацэажэеит.

Ас зхылхэааз, абри апхэыс лхатца данычкэыназ абрагъцэа рыцныкэара тигеит бзиа ибаны. Ақэыларақэа, ағычарақэа хтеикит.

Ахэыцқәа заны, амшын аҕәараҕы инаганы
рытира далагеит. Дашыцылан убри даҕзан.
Дманшәалахо, иқәҕио, дызҕу ацәҕара
уафы изитцымхуа дааиуан азы, зынзаск
сара соуп ихәан, уаанза анхацәа рыхша-
ра ирхыкәыкәаны изозтгы, ҕнак ихы
иташәеит, қытак аҕы ахыс иказ ичкәын,
ацшзара иакны иагоз, дзаны дитирц, избан-
зар, ахэычыпшзақәа рыхә акыр ихаракны
иказаарын. Абас избан, ах ипа дгычны ам-
шын ага ацшахәаҕы дыстиуеит хәа дима-
ны дахънеиз, ах иуаажәлар иреиуаз шьюкы
убра иааикәшәан, ах ипа димырхит, иара
дырзымшькәа цәҕала-цсышьала ицсы
рцәигеит. Аха ах ас изныкәаз дахымырхәыр
шиимуаз изымдыруа даукахыз, ахгы харза-
манк иакәын, илеишәа цьбаран, игәыжәла
мцацшьын, акы ааигәампхар апыркь хәа
деицралон, иааивалаз цсгара иитомызт, нак
дықәицар акәын. Аргама еикануаз, уи ауаа
ирдырыртә-ирахартә цсышьацәҕыак иимтар
иуамызт. Дыцәҕыан ах цабыргны, аха уи-
ацлабыр, аикәым изыкастцоит хәа уала-
гар, усқан акәын даныцәҕахоз, абжәаапны
иажәа уацныкәар, агәыразра анааирпшуаз
ықан. Идыруан ах ауаа ргәыкатцара уадафрак
шаламыз. Илеишәа анизаанымкылоз ша-

кантə дахьчахьяаз, абри иаифыстаара. Зегь ианарыжьюан, зегь инырчхауан. Абас иказ ах иеагылара игеагырацэан, еихаракгыи уара ара ануду, убри азы ах ица игычра катцаз арцыс-мзышэа, ааигеа иаигаз ипхэыс хэычы даашьтихын, ах иуаажэлар хытцны ишишьтаз, ах ихата хазы имоакэа шикуаз, азэгыи диеамшэакэа, блакы дамбакэа, ицарта-иаарта умбо, ишьтамта рыцэирзит. Уи нахысгыи уаха уи ауао ихабар зыкамлеит. Убаскан ибналаз хатцеи пхэыси, убра, уафы ишьапы ахымнеиц, асымкэыл зкэыжью ашьха ду ашьапафы кэацэк ахьдыргылаз, цырхагак рымамкэа, дара ргэи ишатаху, ргэи каршэны инхеитинтит. Шьта уи аахыс мац тцуама, ражэра иазхэыцуа иалагазар? Уажэи хбыц-хэычык дгычны дааугароуп хэа аниалхэа ипхэыс, мацк сыпсы ааитаскып, аоны сеааныскылап хэа ихэыцуаз ахатца, иаапсара неихытцын, икыаф талеит. Игэалакара анышьтытц, ицхэыс алацшхаа дарго, дук хара имгакэа иабжыалгаз шынаигзо ала ажэа лицеит. Ас ианеицэажэоз цхыбжыонын, уажэи ианааша, ари ахатца бцарла иееибытаны, иееилахэа-иееилаца:

– Абзиараз скэыш-хыыршэыгэ, – хэа ипхэыс иналеихэан, ашьха иалидахьяз амоахэаста па днафалеит. Апхэыс лхатца

иажәақәа еиҥагы длаҥеҥхза дааҥартдан, лылацш гәакытәакуа, лхатца ицәаара лбонатцы деитамтцауа дизыпшуан. Уажәы зынзаскгы илбомызт, лхахгы иааиуамызт ауаа ирылзааны, бнаршәыра баапсык аханы, ашьхацәхәыра ашьапаҥы, лқәацәажә аҥапхәа дышгылаз. Лхатцазатәык иакәын уи лхы итаз, лгәы итаз. Шьта дәашьомызт, уи лара леипштәкәа иаргы лара дшитахыз. Абыржәытәкәа лара аҥа насыпк дахәазомызт, дагъазхәыцуамызт, иагылтахзамызт.

Лхатца ашьха харагы даҥаланы дцеижьтеи шьта ҫымчабжәа инарехан. Ипхәыс лгәы хытхытцауа, лгәы тгәыргәауа иаара дазыпшын. Цәанырра баапсык лзааиуамызт. Агәра лгон лхатца дшыманшәалахоз. Ус иагыкәлеит. Дхынхәит лхатца, хәычы-пшзак диманы, ихәхәы еикәырхәы, деилахәоуп-деилацоуп, бзиа аазарак шимо иаразнак иубартоуп.

– Ари арцыс Қәаса ихъзуп, шәеибадыруаз, – ихәан, ипхәыс дналиҥеит. Макәана уи иарпысра абакахыз бжәба-ааба шықәса дреихамызт. Ишәақәаны икәз ахәычы, ибла тбаақәа даарәахан, дразза иимбацыз апхәыс дналәапшит.

– Узыцәшәозеи, умшәан арцыс, хара хабнауаам, абра неирта-ааирта ахыкәам

нхартас ишхамоугъы. Шьтарнахыс ҳара ҳеи
указаауеит, уонал ақәацәахь, схатцеи уареи
какалк шәсыркып, нас шәыцсы шәшьап,
шәмаапсазакәаны шәыкам, – лхәан, лхылҕеи
лхалашо лхатца днеигәыдыпшылт.

Қәаса убри аены затәык ауп апсшьара,
аниауз, уи нахыс тәамәахә илымтеит
апшәма пхәыс. Рапхьаза, икататәыиз из-
дырамызт, акгыи даманшәаламызт, арахь
апхәыс лағьбжьы еикәтәом, анахь дырәуа,
арахь дырәуа, дықәергьяжьаауа длымоуп,
рыцхашьарак изыкамто. Дхәычымзи макья-
на, ахатцауыс назыгзоз дабаказ, ихшыәгыи
азхомызт. Ус, имаәәақәа хеит, ишәымло
ианицәхәычха, лхатца имаәәажәқәа илтан,
асаара ишьтасуа, ишәтцаны, дхыпхыпуа
дахьныкәоз лкьатеих цнатәон.

– Хаи, Қәаса, шака сурччозеи, ушәтатәи
уареи, ааигәа ианахтцаз ҳацьма ахәықамса
уеипшнысшьалоит, – ҳәа нахәаны, еитах
ччараха илысуан. Дышнеи-шнеиуаз Қәаса-
қамса ҳәа иалхәо далагеит. Ус аамта цон,
Қәасагыи дөеидасуан. Аңбабаа шигмыз-
гыи, уаәтас цсшьарак шимамызгыи, има-
ха-ишьаха гәгәаны, пшреи-сахьалеи де-
инааланы, дарпысхарц акгыи игмызт.
Хатцеи пхәыси Қәаса-қамса дхаманатцы

акы ҳазрыцҳаны ҳқалашам ҳәа еибырҳәон,
аха җенак, ацшәмацҳәыс, лхатца дықәианы
ипсы анишьоз, лара афатә ақатцара данаҗыз
даацәажәан ус иалҳәеит:

– Уара уусқәа зегьы Қәаса-қамса
иқайтцалойт, аха сара сусқәа қазцо уафы
дышсымам узгәамтазои, мамзаргыы угәы
сцәыхьшәашәахьоу, – лхәан, лажәа далым-
гацкәа, лхатца ацәартағәы дахьықәиаз
ашырҳәа ибға даахықәтәалан җааитит:

– Сацҳьа рахә боуит, саргыы абыржәы
убри акәын сзызхәыцуаз, аҳәаха сабым-
разейт акәымзар. Иаасараза мчыбжьык,
фымчыбжьа, лхахәы бырфынха, длас-
кәантраза бусқәа зегьы ирыхьзаша згаб-
тцәрышәкәак ара дыбсырбап, – ихәеит.

Алашьцамтазы ирызбаз иазгәырғьо,
еицәнымхо еицәажәо, акыраамта атцх рге-
ит, ианааша, ацшәыма-хатца иеааибитан,
ипцҳәыс цшза блала даапцҳишьышьаан, уаҳа
ажәак ламхәакәа, ашьха иаҗалакьуа илих-
хьаз амҗапа днаҗалеит. Лара ишықалтцалац
еипш, лхатца ицамтазы илыхьиршаз илацш
лыдырхаланы дзыпцшуа дгылан архәара
длымнахаанза. Абыржәы убаслгәы иаанагон,
абра асымқәыл зқәымтцуа ашьха ашьапаҗы
хаанамгар, издыруада абас ҳаилибакаауа,

абас ҳаибатахны, насып ҳаманы ҳзыкамлар ауан ҳәа.

Қәаса дроуижьтеи лара ҳкәажәтцас лхы ламхабо дкалахьан, аха илдыруан инагзаны дақкәажәны дшыкалоз аматцуо-пцхәызба данлоулак ашьтахь, усқан лара акгы камцо, лхылґы архиарада, лцәалжыбы рыцклапшрада, уаха уск лыманы дшыкамлоз. Ииашоуп, аматцуәагы аус дырутәуп, ирхылапштәуп, убжыгы неитыхны инарықәургароуп, аха уи усны ипцхәзатәзам, еихагы агәахәара унатоит, мыцхәы ухы бзиа иунарбоит, ларгы уи ауп илтаху. Абас еипш лхы дшазхәыцуаз, лгәы шытгәырґаауаз, ҫымчабжә нтакәкәа иниасит.

Қәаса игычра даныказ, усқан гәеиласрак лмоузеит, уажәы илызгәамтакәа ииасыз амшқәа анылцхәза, ихьшәашәза акы даимнадеит, лгәалакара иаразнак ибжысит, ихьухууа лгәатца акы нталан дамыртәо-дамыргыло дааканатцеит.

Лыцсы аивгара анылцәуадаҫха, цшак лґалырсырц абґаа ҳәа адәахы даадәылкьейт, абри аамтазы акьажы ҳәа тәыуабжык ллымха иаатасит. Уи аҫада ашьхарахьинтәи иааҫуан. Иаалыркьаны дзыргәамтцыз ахьа иахьца-иахьа лымбакәа иналыхкьан,

лылақәа кыдырхаланы атцәыуабжь ахьгоз ахь апшра далагеит. Ус архәара даавтцит, уажәраанза шәартас илоуз лхатца.

Шахала лнапқәа ҫахәаны зҫаб-тцәрышәкәак длыхо дааигоит, лара дқьызқьызуа дтцәыуоит. Ус ашта иааталт, Қәасагьы, еимаадукәа шьтархәазо, еидарагәгәак амҫы иманы даахалт рааимтазы. Апшәма иааигаз азҫаб-тцәрышкәа данаалыхәапш, атцанза даакәыпсычхан, ашыр хәа днагьяжьын, аеа уск ахь ихы наирхеит. Азҫабгьы Қәаса иаразнакы лылапш дытцашәеит, лылабжышкәагьы аалҫабан, атцәыуара дакәытцит. Азҫаб-тцәрышкәа гәеилыччак лакәын, Қәаса лара леипш ирзас азәы шиакәыз иаразнак илдырит. Дымҫашьо илбон лапхьақа, абри афнатаҫы, аҫбахә-цъафарей, аҫбабаи шлыгымхоз. Қәаса игәы ейбакуан хатцей пхәыси рзыхәан. Азҫаб макъана цқьа дшимбацызгьы, лыбжьыхаа шимаҳацызгьы, лыпшралсахьа дыхнахын, лрыцхашьара далагахьан.

Азҫаб илыхьзын Гәапха. Аиашазы лыхьз уамак ала илнаалон, зегьрыла иугәапхашаз лакәын ларгьы. Иназеит апшәма-пхәыс лыгәтакы, длоуит зегьы ирызкәаз, зегьы здыруз, зегьы еилызкаауаз аматцуфы ссир. Уи афыртын еипш дласуп, зегьы дрыхьзоит.

Ахкәажә знык иадамхаргьы длықәцәкьар
лтәхуп, дшахкәажәу ллырбарц азы, аха
ахәатәы лылтом.

Гәацхеи Қәасеи уа ҫныкаҫы икоуп,
гәаратак еицтоуп, еибабоит, жәакәакгьы
инеимырда-ааимырдоит, аха гәата-бгата
иаайдтәаланы еицәажәартә изыкалом,
хатцеи пхәыси рылацш рхуп, игәапхеи-
башьар хәа ишәаны, рацәак еидхалар руам,
еицхырааны уск нарыгзозаргьы, идырцых-
цыхуеит, аицәажәаха радрозом.

Аамта цыруеит, унацшны уаахьацшаанза
иуцәызуеит, иказам. Мац цахьоума нас
Қәасеи Гәацхеи рани раби ирыцәгьычны,
абра, зхы-зыцсы хәа адунеи икәу хатцеи
пхәыси рыматц руеижьтеи. Сах ухатцкы,
сахкәажә бхатцкы, абри ада акы рҫытц-
шәом. Абра, уаҫы дахьықәнамгалацыз, ашь-
ха ашьапаҫы, ашьауҫа иацәыбналаз ахатца,
ипхәыси иареи ахратәра апшьыргеит. Иара
дахуп, ипхәыс дахкәажәуп. Итәоуп дара қяф
уа, алаф еибыхәо, рыматц руеит, зыгәхьаа
рымам, шьоукы рызҫаби рыцкәыни.
Қәаса-қамса ада, хатцеи пхәыси уаҫа ихьз
иарымхәо иалагеит. Гәацҫа лакәзар, Қәаса-
қамса хәа иалымхәар ахамыштыхә лзаар-
цоит. Икалтцараны икозеи атыпҫа рыцҫа,
Қәаса-қамса лхәароуп, усқан апшәмацәа

ччараха ирысуеит. Абас изхыкарто, дара ачкэыни азгаби ибзианы еилыркаауеит, Қәаса амца инаркуеит, ргәаг шытихуеит. Шақантә иақәикхьозеи Гәапха даашьтыхны дыбналарц. Атцыхәтәан, цқьа данхәыцлакь, игәаг ипыригоит, иизбызгы дацәхьатц-уеит, избанзар, араантәи иара ацшәма ида уафы ашьха дафьсны, абнаршәыра иеацәганы цашьа изыкатцараны дықазам. Мәадароуп, лада-әада узеилыргом, уеибганы агыгшәыг узрыцәцом. Абас шақантә иеааникылахьозеи Қәаса, еихаразакгы Гәапха дизымышьчар хәа дшәаны.

Абас ишааиуаз, ани зны этәыәа ианкны иааигаз ажә леишәацәгьа, хәылпазык азы игәарымлеит. Ақкәажә Қәаса-қамса дидцхьан:

– Ааит, хәжә хазына шгәарымлаз умбазои, ушпагыло ара, абыржәытцәкьа уашьтал, иахьықазалакгы иуцшаароуп, цырхагак аиуны иқазар, еибгамзар, ахыбаә уманы уаакылсыроуп, ахы, уццакы, ишеилахәло умбазои, – лхәеит.

Ииураны иқааз Қәаса-қамса, иақкәажә иалхәаз қаитцар акәын. Ддәықәлагәышьеит рыжә леишәацәгьа ацшаара. Адәхәыпшқәа еимидеит, абна еыгқәа днарывсит, днарылсит, лада ихәеит, әада ихәеит, иқам ажә.

Аха гъажышьас имозеи, ахкәажә лажәакәа
излеихаштрызеи! Абас ажә дшашьтаз
еилахәылеит, амџа дызныз дацәыхкьеит,
абнаршәыра дыланагалеит. Дкьалеит Қәаса-
қамса. Абна дылахеит дзылымтџа. Икәша-
мыкәша агыгшәыгқәа рышьтыбжь иаҳауеит,
атыџарџарқәа икьиуа ухәы-ужьы дыргы-
лоит, зны-зынлагьы рылақәа амца рхыдыд
иааихабырбырны реыртцәахуеит. Аргама-
ду ибоит бзиарак дақәшәараны дшыккам.
Абнаґы зынзаск алашьцара жәпоуп, алашә
уиџызахоит, Қәаса ишьапы ахьеихигаша
ибом, шыәґак аакаитцар тцлакы данкьоит,
амаґ иґыхоит, афасара дашьтуам. Абас
цәґацсышьа иманы, днапыршьышьуа, абна
дылахеит. Абри аамтазы хатцеи цхәыси рыжә
леишәацәґа, атәыџақәа тцарыхәтцәаза,
азаакь икаауа агәашә иаадгылт. Ахкәажә
дгәыргьеит ажә еибганы иахьыхынхәыз,
Гәапцха дгәыргьеит Қәаса-қамса деибга-
ны ажә ааицеит хәа. Лгәы тгәыргьяауа,
дыџауа агәашәәґе днеизар, ажә ахы кьо игы-
лоуп, Қәаса-қамса ихабар ыказам. Гәапцха
даашәарзызан, лгәы нтыпсааит. Лыбжьы
нароуны Қәаса-қамса хәа инаизґылтит,
аха Қәаса-қамса Гәапцха лыбжьы ахьыназоу
даукаху, иабаиаҳауеи, абнаршәыра агәахьы
даґахеит. џацхья еиґаґы лыбжьы рдуны:

– Қәаса-қамса-а-а! – хәа, лыбжыы датцахәхәаны хара илшьтуеит. Атцхыбжьон зтыора итытцны, имлашыа атцла иқәтәаз тықарқарк, еихәцәкысло, абжыы тар-хәаены, «уу-лиу-лиуу» хәа аағнатит, атак лынатозшәа. Гәапқа дыгәжәажәо агәашә дза-пырымтца дахьадгыло, Қәаса-қамса ибжыы акәушәа илаҳаит. Дгәыргъан изфылтуеит:

– Арахь уааи Қәаса-қамса, арахь уааи, ажә гәарлеит, – хәа. Атықарқар ахықәтәо, цас ауашәа, «уу-лиу-лиуу», ахәоит қақхьа. «Снеиуеит, снеиуеит» хәа Қәаса-қамса атак қайтцоушәа лаҳауеит Гәапқа, ус лгәы иахьатаху азы акәхап абас излаҳауагы. Аха дықам Қәаса-қамса рыцқа. Ахкәажә Гәапқа агәашә дылзадхуам, егьа лықәылхәацәазаргы ил-уам. Қәаса-қамса дхьааго, лылабжышқәа лфьтцқьаса ицо дгылоуп ллымқа кыдтцаны дзырқуа, цьара ишьтыбжь саҳауазар хәа. Зегь башахеит. Икьакьза ишеит, дықам Қәаса-қамса. Ааи, итцабыргны, уаҳа Қәаса-қамса рыцқа адунеи данзамызт. Ауха, атц-хабжьон, дангәақ, данқьыцаха, тцлашыапык днадиаалан гәгәала дамхацәеит. Абра, да-хьаанагаз атыцафь, ақәыцьмақәа тәар-тас-гылартас ирымазаарын. Абарт ақәыць-мақәагы апыза дыртахуп. Абра зееизыз-

галоз ақэыцьмақэагғы ңызас ирымоу
еадак иақароуп, алеишэагғы баацсуп,
аказашьягғы цэгязоуп. Зказшья бзиоу
ақэыцьма иауқалахьюу, аха ари ак зынзаск
ишэартан. Ауаа ахымѳасуаз гэатаны
ирхаѳон, нас згэы зeanымыз, бцъарда иказ
ауѳы днышьтагэа дакуан. Дкэакэа-чақэаны
дшеибгаз амгэахь дашьтуан. Асаса убри
ақара еихытцуан, калатк тазаратэ еипш.
Уи ақэыцьма, егырт ақэыцьмақэа реипш
ишамызт. Иара иқэыцьматцэкъаны иказоу,
мамзаргғы уаѳы иимбацыз даеа цстэызу
аилыргара уадаѳын. Ауаа ақэыцьмақэа
рееизганы ацэа реартахъан, абри рпыза
ацэа азааиуамызт, ус ахы нықэнатцон еипш,
апынтца уаѳсык иѳѳы аатасит. Адыххэа
иѳатцкьеит. Алақэа акэиц еипш иахаз алашь-
цара кылблаа иагон, абнаѳы зегы абартан.
Иааѳѳы-ааѳѳыфан, иаразнакы, Қэаса-
қамса иееикэацса дахьыцэаз атыц ылна-
хит. Атыцгғы зынзаск иааигэан. Аены аз-
хара ымфакэа иқан, ицхлымуа иааидцалан,
Қэаса-қамса рыцха апхыз ссирқэа дышры-
лаз, ақэыцьма асаса дынтанагэан, амгэахь
ддэықэнатцеит.

Ишаашаз, Гэацха, Қэаса-қамса хэа ѳытуа,
ипшаара далагеит. Адэқэа, ахшьырақэа,

ахэкэа, ааигэа-сигэа акы аанлыжьюам,
деимдоит, лылабжышкэа дыркэабейт,
Қэаса-қамса игэырға дамоуп, дыкам, дыл-
цэызит дызғыпсауа бзиа илбо арцыс
гэыраз. Икалцара лзымдыруа хэықаракык
ағы дхаланы, Қэаса-қамса ихыз хэаны,
ишғылтуаз, ашьхағкьарста иалиааз аң тла
хыжжэара ақэқан иқэтэаз ашьауардын
алапш днытдашэейт. Аңсы қымқымуа, псы
зхо акы анбаацэырцуеи хэа ишыпшуаз, ас
атыпқа данаба, амтыжэға дуқэа аиннақан,
изықэтэаз атла аархыцхыцын, тэантэы
ажэған иналалейт азнык азы, нас уахынтэ
аеикэаңсаны ахыкэалаа еипш тқа иоталан,
ахэы иазымариаша ианней, аеаитцнахын,
Гэаңха-Пшза дахыгылаз даашытнакэыцэаайт.
Абнаршэыра агэахы даган, уажэы уа ихы-
гьяжбылоит, иахыазыманшэало тыпк ылхны,
ғаттахэыс иаиуз инадтэалар атахуп. Гэаңха
ашыауардын ашьапхыцкэа дахырку даара
лжы лцоит. Илбойт еей шылцеипшым. Нас
сразкы сзацэымцозар акэхап, аха уаанза
Қэаса-қамса хэа ғыстлап, дкьаланы абрахь,
абнаршэырахь, даанагазар сыбжы иақар
здыруада хэа ицхыазаны:

– Қэаса-қамсаа! – хэа ағытра дакэытц-
уам, ғылтцыпхыза ашьауардын ейхэцэ-

кыислоит. Зны, аеанкыланы ихагъежыла-
ауеит, даезных, амтэыжэа дукэа ааинкба-
ааинкбаны, цхьака аеиужьны ацара инала-
гоит. Ахы наҭа-ааҭо, инапшы-аапшуа ишне-
иуаз, амтэыжэоақэа гэгэала иааиднакьалан,
ахэда тхэаны аеыҳаранакит. Ашыауардын
гэеанызарак шыканатцаз акара еилылкааит
Гэапха. Ари змаануу сзеилыргозар хэа хыхь-
така анапш-аапшра далагеит. Ус, рацхьака,
абна агэтаны, еыгэрак адэы аапшуеит, шыо-
укгы ергь хэа рыхэанга лбоит. Ас ауаапсыра
анылба, гэыграк лмоукэан дыкам, лымч
ааталан, лыбжыы хтцаны:

– Шэсыцхраа, ашыауардын самышэх!
Шэсыцхраа, ашыауардын самышэх! – хэа,
ҫааихак калтцом, ашыауардын ашыапхыцкэа
лыларцаны, ажэфан атцахь дхагаланы дама-
ны иахьцо. Ана, еыгэрак адэы ахьаапшуаз
икэгылаз ркынза лыбжыы назеит. Рхы
иоахазар, ашыауардын аеиитцхэа, ауаоҭсы
даманы ирхыцрааны ацара иаеуп, иагьагзам
шэарыцаоык ихэымпал зымнеиуа инахара-
харц. Еилагылаз рахь руазэк, афыр хэа даала-
сын, ихыц иахьынзалшоз иааирххан, ашыа-
уардын ахы иарбаны ахэымпал нашьтеи-
теит. Уи акэхеит, ахэымпал, аҭсаатэ-
жыыфао аблақэа аатнахын, ахауа иахьалаз

иаабалыбатеит, нас инеилыфры-ааилыфрын
акаҳара иалагеит. Тҫлак иқәхар издыруада
атыпҫа лыпсы еиқәхаргы, аха ус акәымкәа,
дгьыл кәампак, мамзаргы шыхацакыак
инафеахар, леиқәхара атәы аҳәара уадафуп.
Ашьауардын акыр ихаракны ажәфан иалан.
Ана еидгылоу гәыпфок ауаапсырагы, ргәы
хытхытуа ажәфан иатцапшуеит. Ашьауар-
дын ихьантыцьза, цкыа итәым асакь злачы
еипшны ажәфан иалрыфны ишаауаз, ахәда
аатнахәан, кык-фык хәагы акы аҳәакәеит,
нас аҳауафы иапатцатын аеаннакылеит,
аха уаха аналымша, амтәыжәфа дуқәа мчы-
ла иааитнахын, ипшшаза тцака инталеит.
Иаатцасыз апша цхыака инанагон икамы-
жыа. Ашьауардын амтәыжәфа азкьартә
амч амамызт, аха еитцыхны иакын. Илакәуа-
илакәуа ишнеиуаз, алфар, азбаара илагылаз,
ркытрацәкәа ирыхьхәазо, рымахәкәа цыара
иртыруа, еацара ицытәтцәо ибаазажжыраза
иказ рытца инытцаҳаит. Гәапха бафпцәак
шлыламлаз еилылкаауеит, лшәара лхытны
дшыкамгы. Ашьауардын апсы ахытца
иафуп иахьлыджылоу, аха илыланаркацаз
ашьапхыц дуқәа уа илыларцсны иакуп,
лжы тылымжәакәа дзацәцараны дыказам,
ус калымтцар – инеидпсылароуп. Лжы

тылжэаргы дшыбаргы алшоит, аха уаха икалцара лбом. Иақылкит, макъана лымч шыкоу лыпсы ацэылгарц. «Иудыруазеи, ус сыпсы иахьзаргы, ана адэхэыпш иқэызбааз ауаапсыра», хэа лгэы иланахэеит.

Шьта ихэатэуп абрахь иқэнагалаз раанагашья шыкалаз, насгы дара зустцэоу. Абарт, абра икоу ашьхеибаркырақэа рыхытц, еитах инахараны, хэынтқарра бзиаак, хэынтқарра гэгэак ыказаап. Гэырфадахьяада инхон-инцуан уаатэи ахэынтқар иуаажэлар. Абри ахэынтқар хара ихэыцуаз, кэышра згымыз, зхы зкэачрамыз, цагыара зламыз хэынтқарын. Бзиа еиликаауан иуаажэлари иареи пату еиқэырымцар, бзиа еибамбар, иаргы ихэынтқаррагы шзыкамлоз, ишеилахауаз, убри акнытэ иуаажэлар мыргэаккэа, рхы иааташэалак дмыркатцо, рнапи рхи еирхэо дааиуан, даргы ирдыруан рхэынтқар ду ишимжэоз, ишимтиуаз. Даара игэра ргон, иргартэгы икан, ишынхоз, ишынцуаз уахэапшыр. Ажэлар рхымцапгашья, реизыказаашья мацра иуархэон, абри ахэынтқаррафы анхара ишынасыц дууз. Абас гэырфада ишааиуаз, уахык иадамхаргы уахык, ақэыцьмақэа рықэло иалагеит. Еихаразак ақытафы ин-

хоз ракэын ахлымзаах ианиоз. Азэы-фыцьа иреиттамкэа ауаапсыра, ирықэлос ақэыцьмақэа ирцэыргон. Мѡахэастас икоу зегыи злаухьчарызеи, ауаа шэаны изымныкэо, рхэыцқэа афны ифнакны иаатэеит. Амца иафызоу арцарцэа рееизганы, рееибытаны қыта-қытала ачапшьара иафуп, еимдоит, абас ауаа ирчычаз ақэыцьмақэа ықэырхырц, индыртцэарц. Аха ақэыцьмақэа убриакара игызмалны рхы мѡапыргоит, иахья қытак афы цэгьарак аныкарцалак, уатцэы аеа қытак алырхуеит, нас мышқэак икылсзом, рхабар дырзуеит, усқан ауаа рыгэеанызаара дырцсыеуеит, нас еитах, агэырѡа-агэафра. Абас ишааиуаз, ахэынтқар ица, ифызцэа иманы дышрышьташэарыцоз, рышьта шытикаан, абрахь, шьханхытц, абнаршэырахь иааигеит. Иаалаган акырцьара ашьацхэақэа дыргылеит, уажэы хшьацхэақэа акыр рфытцашэазар, ирызкызар аабоит хэа иахьяаиуаз, ашьауардын ажэѡан иалазза, ауаѡцсы даманы ишнеиуаз анырба, ахэынтқар ица индэықэитцаз ихэымпал аблақэа тнацкьяан, нахьхьицьара, алтарра иатцатцэаху азбааррафы илажьуп. Гэацха еиха-еиха лхьяа гэгэахеит, ашьа лылхэата ицо иалагеит. Ахэынтқар ицеи уи

иҫызцәеи ашьауардын ахькаҳаз агәәара ры-
моуп, аха уахь анеира ус имариазам, лашара
зтцумбаауа абнаршәыраҕы амҫа ацәыхкьара
акгы атахзам. Идәықәлеит атәыҫақәа
иртатәхәо апхәызба лыпшаара. Деибга-
зар, ҳабжы лаҳар лгәы лыргәгәап, лгәы
лышьтрым, лыпсы ахәанга ҳашпәхьымзари
хәа игәығуеит. Ахәынтқар иҫеи иҫызцәеи
алашәарыцақәа рыцын, ирыман аеы-
гәгәақәа, аеы бзиақәа, аха аеқәа абна ирзы-
лагаломызт азы, ахылапщцәа адыргыланы
аеацъара, тыпманшәалак ағы иаанкыланы
ирыман.

Дук иадымхалеит Гәапха лыпшаара. Ргәы
иахьаанагоз ианазааигәаха, алақәа аақ-
саақ дырган абна иахьнылашәкәаз, рышьта
ихыланы ианнеи, анцәахша, апшзара
даго, лхы адырра лцәуадаҫны, ашьауардын
азымтцәыжәҫак датцәахуа, азбаарағы аса-
ара дышьтоуп. Еицыз арцарацәа иаразна-
кы ашьауардын ашьапхыцқәа дамырхит,
ахәынтқар иҫа ихазырттра дынтасын, ка-
ламк аатғаны, итаз ахәшәеиларшьышьы,
ашьапхыц тып дағаны дахьыкәаз иналхьи-
шьын, иаразнак ашьа аангылеит, ағыара иа-
лагеит. Лыпсы лылалеит Гәапха. Ас лыпсы
еиқәзырхаз ирзылхәара лыздырам, шака

лгәы иатаху аҕара лҕы илзархәом. Хазы, ас деихыжә-еикәыжә, лцәеижь аапшуа дахыгыло дацәыпхашьоит.

– Бара иахьарнахыс абра иббо харт зегы, хәхәшьа хәычы бакәзаауеит. Ихәбхәо, ихәдыбтцә акы хәхыцом, ихардыр шыта бзыниаз, ибху-ибтцыхәо, – ихәан, ахәынтқар ица Гәапха лхәхәы бырфын инеипхыишьашьит.

– Сара Гәапха сыхьзуп, соыза Қәаса-қамса абна дылахан, дшысыпшаауаз, ашьауардын саашьтнахын, ишыжәбо сафарц саманы ишнеиуаз, шәара сыпсы еикәшәырхеит, самышәхит. Сыпсы танатцы, саргыы шәара шәзы сыказаауеит, шәәхәшьа соуп, – лхәан, дрызгәыкуа азәәзәала иаалгәыдлыхәхәалеит.

Гәында-Цшза бжьоык аишьцәа лыман алакә ишахәо ала, харгыы бжьоык хәкоуп ара, бара хәхәшьазатцә Гәапха-Цшза боуп. Гәында-Цшза дызлабеиғу хәа акгы аабом, бара бзыниаз, ибхыбгаз лыпхызгыы иаламшәацызт, убри азы, иаадыруеи, акыр шықәса анцалак, иахьатәи ахтыс иажәабжьха ирхәо-еитархәо ишнеиуа, Гәапха-цшзеи бжьоык лашьцәеи рлакә хәа, лакәны икатцаны ахәара иалагаргыы калоит, ихәеит ахәынтқар ица. Игылаз иоызцәа ааибарччан, иакәшахәтхеит. Гәапха инагзаны

дзымччеит. Уи акы шылгәалашәаз, акы дша-аннакылаз еицгәартәит.

– Гәырфәас ибымоу хабхәароуп, – рхәеит лашьцәа.

– Сашьцәа хазынақәа, саташәымтқан ас иаартны иахьшәасхәо, аха сара хьаас-гәырфәас исымоу Қәаса-қамса иоуп. Иара ида сара сыпстазаара ипстазараны изықалом. Уи ихьыз, дзыниаз еилкааны исмоур сгәырфәа нтцәашьак аиураны изықалом. Сашьцәа адауапшьқәа, макъана сыбзиара ззымдыруа, шәсыцхраа, Қәаса-қамса дысзышәыпшаа, – лхәеит.

Қәаса-қамса дызфыз, дзышьтаз, имфәа ахьгаз анырдыр Гәапха лашьцәа, уажәраанза рхырфәы иқәыз агәырғъара нықәтцит. Абра излагыло абна шақа ишәартоу дара рақара издыруадаз. Ара, ауаа ирчычо ақәыцьмақәа рееизгартоуп, псшьартас ирымоуп. Дара рзы шәарта зықалом. Абри абнаршәыра агыгшәыгқәа ирхәынтқарроуп. Дар роуп апшәмацәа. Аишьцәа ирхәара рыздырам. Лыгәшәымшәа рхәар ртахуп, аха амц дара иратәам.

– Зынзаск бгәы каҳажьыр хтахым, ҳа-хәшья хәычы, аха ибдыруазарц хтахуп, Қәаса-қамса абрахь дыланагалазар җеирак

дакәшәараны дшыҕамыз, аха, ари хазну адунеи аҕы иумбо, иумахауа, иҕамло акгы ыҕазам, ибымбои баргы ашьаурдын шыбжъхъас бҕатцаны баманы ишнеиуаз изыкәшәаз? Бара, Анцәа илцханы ,быцсы тоуп, беиқәхеит, убас Қәаса-қамсагы цеицш бзиақ илахь ианны иҕазтгы, дзыниалакгы дыцсраны дыҕазам, убри ицеицш даниаанза. Хәцшлап, заггы ирымоуп дара ирзалху аамта, – абас ахәынтқар ица Гәацха дынлацәажәеит, гәыгракгы лымто, гәыградагы даанимыжбуа.

Рлақәа рацхәака ишьтны, Гәацха дыргәылакны, еиқәызырәуа, зеггы рзыхәа ихинаны, ашьацхәақәа ргыланы иахьрымоу ах рәынархеит. Абна аца абгассеи, абгалацкәеи, ақәыцьмақәеи рышьта иарганы иҕоуп, аха ацсаатә рыбжъада аҕа бжык рахауам. Ус ишнеиуаз, ахәынтқар ица даатгылеит.

– Шәанацәалымбеит, ақәыцьмақәа рцыза ашьтақәа шәымбазои, насгы митәык ахытцуам, цъара хәзааигәаны хәаказаргы калоит, шәгәы шәәаныз, шәыхиаз, – ихәеит.

Ашьацхәақәа иргыланы иахьрымоу иазааигәахарц акгы рыгзам. Убри ағаныхь ацсаатә ахырзаман картцоит, рыбжы цәгъаны иааиәуеит, рацхәака ирышьтыз

алақәагғы амца ықәтцо ашра иалагеит, цъарак иаангыланы. Арака шыта акы шыкоу акара еилыркаауеит. Реаадырласын пхъака инацшызар, абар ақәыцъмақәа рпыза ашьацхәа иакын, аеамнахырц аекыдкьо атәыла арбгоит, убриакара игәамтцны, убриакара ишны икоуп, хәгеитә, зныккьарала уеихнахып. Алақәа реидыргәғәаланы аишра иаеуп, аха амцан ақәлара рзыгәагьуам.

– Ари имшыкәа ртынчшьа амазам, – ихәеит, еицыз рахьтә руазәк, аха ахәынқар ица ашьра дақәшахатымхеит.

– Сара хажәлар, абриакара гәырџа рызтахьоу, абри амцкьа, ацсы штоу ишәзаазгоит, шәлақәа рхианы ишәымаз, шәлақәа ирџастцар стахуп хәа расхәахьеит, иахазблакгы, ас имарианы ианхау, еикәкаца иџахәаны, иахзыпшу ирызнахгароуп, – ихәеит. Ахәынтқар ица иажәа иахыцомызт иџызцааггы. Ацәхаршахақәа рцан, руак иркәаракәантәны иршәны, иџызза иказ ахағы иахадыршәын, асаса зеихнамхуа, еихаргәғәаны, еихаркаца еихаџархәеит, хапсыра надбаланы. Уи ашьтахь ашьапқәа реидхәалара митәык иадымхалеит. Иқәпон иара алеижь ағытцыкәкәо, домбеик акара амч аманы. Уажәы еиха игәғәаз ык иақәџархәан, ахы ларханы, ацламхәа асаара ишьтасуа ирыманы ицоит.

Аены ашыацхаақәа ирҕытцашәақәаз егьырт ақәыцьмақәа шыны, рцәа рхыхны, еилархәны даеа еқәак ирықәтцаны инаргоит. Аиашаз, дара еицызгьы абасқак иманшәалахап хәа зынзаскгьы игәығуамызт.

– Ари, хәхәшыахәычы Гәапцхалымшыта иабзоуроуп, мамзар ас еицш аманшәалара уафы имбац-имахац, – хәа, Гәапцха илыхәаччоит абжьоык лашьцәа. Жәахаас, жәапцзас икоу зегьы лархәоит, лгәы хзықатцозар хәа иафуп. Илтахуп лара лашьцәа дрыцгәырғар, аха Қәаса-қамса данаалгәалашәалак деихацсы дцоит, лыпштәы лхыггоит, дымчыданы даақалоит.

– Хара акы иацәымшәо аифызцәа-аишыцәа хауп, хәхәшыа хәычы. Убриақара хгәы гәгәоуп, ихаздырзом агәкажьра закәу. Бгәы кабмыжьроуп хара еишыцәас хашьтыбхызар. Ахахаи, бхы бфоханы икыз. Қәаса-қамса бара лахьынтцаны дбызшазар, хымпада ицсы тоуп, иаххәахьейт, мышкызны шәеиқәымшәар қалазом, ус ауаа рлахьынтца шшоу. Дыблахьынтцамкәа дықазар, былахь аиқәтцара атахым, бара ибатәоу арпыс хара дахзымпшаауа хқалом. Хәхәшыа разқыда даанхажьуам, убри бдыруаз, – рхәейт, абжьоык лашьцәа.

Абас хәаны ианаалга, ицшызар, ақәыцьмақәа рпыза, аеы иақәфахәаны инарго,

итакнаҳаны иҗаз ахы хчаан, еицәкыысуа, митәы канатцо иалагеит. Ихырцааңаны иакыз ахапыц дукәа, алеижь рыбжьыкәкәа илеиуеит. Амгәа ахахәдахь илеизшәа иҗоуп. Асаса иахьеихаҗахәоу аҗақәыршәаны аҗа-рыххоит, еихагәаны изку ацәхаршаха ахна-хырц, мамзаргыы исзыцтәозар хәа иаҗуп. Аиҗызцәа руазәк, ақәыцма аҗеиқәнакырц азы, лабазадук акантатцыра змаз аалихын, ишилшоз ала ахы аҗыгә аақәиргеит. Ииҗыз алабаза ирхханы излаҗахәаз ацәхаршаха ианнақәшәа, ацәхаршаха тҗәацын, наҗ инахыҗорит. Ақәыцма асаса еихнахыртә иа-ныкала, еихәыдцәыкыысло, иҗәахауа, абас изақәымтцуа ишааиуаз, агәы аахынхәын, цықәреи-лапҗык аақараз, ауаҗы сахьа змаз азәы дааҗытҗәеит. Ицсы ахәага штоу удырыртә иҗоуп, дызныкәом, иҗы зеил-гом, алашә-дагәа диҗызоуп, акгыы ибом, иахауам.

– Хәи, абна илзааша, ари ааигәа уаҗцсык даҗамшәакәа иҗам, макъанагыы цқәа амгәаҗы дазмырсацыт, ицсы ихымшәац макъана, ахәынтқар ица ухатцкы, ухәшәқәа руакы аацәырга, ихәаргыы здыруада, – ихәеит; еицыз рахьынтә қәрала реиха еихабыз руазәк.

Ахәынтқар ица иабжьгарагыы атахны иҗазма, иҗыза иажәа далгаанза, иара иҗа-

зырттра итаз каламк аатицаан, ани ацьыкө-
рей-лапкья иакараз, ауаосахья знубаалоз
даайдцалан, акалам итаз ахэшәеилатца,
ахэшәеиларшышь наиҗаирхәхәеит. Уи
акәхеит, даабзарыбзарын, имаха-ишьаха
гәгәаны, иоура-итбаара назаны, ипшра-
исахья збаланда хәа агәахәара уоуа, арцыс
замана рацхья даагылеит.

– Қәаса-қамса, с-Қәаса-қамса! – хәа, Гәап-
ха днатцәан, лнапқәа ихәда инакәыршаны
даалгәйдлыҳәхәалеит.

Уа игылаз лашьцәаггы, лара илыцгәыр-
гьон. Қәаса-қамса рыбаҗы дааит, иараз-
накгы дыргәапхәит, акызатцәык ргәы еи-
хьызшыьыз, ихьз Қәаса-қамса ауп, аха уи
атцыхәтәаны халацәажәап.

– Шьтарнахыс хөызцәа рхыцхьазараҗы
укоуп, уаҳөызоуп, ухашьоуп, – рхәеит,–
шьта Анцәаду имчала, апсабара амчала, да-
ара хманшәаланы хәаиуеит, хәпсадгьыл ахь
амса хәкәшәтца, – рхәан, рныкәара хәцдыр-
кит.

Ақәыцьма зхи зхәамци еикараз, ахаҗы
җахәазамкәа ианаанха, бжьыбаапсык аат-
наган аөызцәа ирыпхьо иалагеит. Аса-
са раҳаны, ахы ырнааны ишьтыхны иа-
куп. Иахылтцуа ахәабжь, абнаршәыра атца
рҗыхо, аҗырымчны итцаланы ицоит, ацхы-
раара ишахәо сашьом. Уаанза лабазала ахы

иасхъаз ишимчыз ала ахыкѣмачыра иарбаны дыкшеит. Ақѣыцьма абжы нахѣлашѣан, алақѣа аакылыззеит. Алахатц мгажыкѣа иѣам, ахы ѣхадышышыын, абыз кылхѣаны ишыѣаз асаса еиханакит. Еицыз арцарцѣа иаразнак цѣхаршахала ахаѣы еихаѣархѣеит.

Ахѣынтқар иѣеи уи иѣызцѣеи идырхаз аиашѣеи аихѣашѣеи рыцны, насгы абасѣак гѣырѣа рызтахъаз ақѣыцьмақѣа рцыз аидѣахѣаланы ирыманы ишаауа, заа адырра рзыѣатцан руаажѣлар. Ари захаз хѣыѣи-дуи зегы акы иеипшымкѣа игѣыргѣеит. Рлақѣа рыцны еизеит ахѣынтқар иахтынраѣы, аха ахѣынтқар иашта ду еизаз ауаа азымкит. Аиқѣашѣара ѣартѣеит дѣкаршѣерак аѣы, ацѣгѣеи абзи еи анеилдырго, еизартас иахърымоу атыц аѣы.

Иааит иззыпшыз рфырхацѣа. Ахѣынтқар иѣа рапхъа дгылоуп, зегы рхырѣқѣа рхаччоит, гѣыргѣароуп, ныхѣароуп иахъа ара иѣоу. Ақѣыцьма – ауаѣыфаѣ аѣы ишадѣахѣалаз, адѣеиужь ду агѣтаны иаарган иаангылт. Уажѣы аѣы иахъадѣахѣалоу ипцыртлатѣуп, ашьапқѣа рхы иақѣитыртѣыроуп, ахаѣы злеихаѣахѣо ацѣхаршаха ахыхтѣуп, нас иаурыжуеит, алақѣа ирыртоит алахъынтца азбаразы. Ирфароуп, иршыроуп, ахѣа цжѣаны икарыжъроуп, мамзар еитах ацсы таны абнахъ ирыцѣар хѣгеимшхароуп.

Иќалаша адырра уадаџуп. Ари аќэыцьма
ќэыцьмак шыќоу иќазам, ахи ахэамси
еиќароуп, аган џызза иќоуп, агылара џадак
иаќароуп. Еизаз ажэлар рыгэќэа аахытхытит,
анацьалбеит, хлаќэа ишќариааири хэа.
Зеипш ќамло акгыы ыќам хэа шыоукгыы
рхыци рхэымпали рхианы настха иаагылт.
Ус аќэыцьма аурыжыит. Раќхэа игыргы-
руа шыаќак ќанатцеит, нас ашьхаеибар-
кырахь ахы рханы, апынтца лада-џада
иаартэин, ахы раҳаны ахауа иалаџоуа иаа-
гылт. Изырџоуа ажэџан атца инатцапшит. Ахи
ахэамси ааиханыргэѓэан, аееитцацаланы,
аееитарѓэѓэаны иааќу-тэыуеит. Абри ашь-
тахь аееизнаган, иџызза иахьгылаз ахы
неитцнахэан, лада-џада инапшы-аапшын
еизаны игылаз ауаа алапш инытцнагеит.
Аќап-аќап хэа ипсаданы аќќэа ааихакше-
ит. Абыз нада-аада аќышэ иныќэнашьит,
аха гымак азыќэымќааит. Амч еиќа-еиќа
ишацэызуаз џашьомызт, псыс иахаз,
измыртынчуаз, измыртэоз агэаѓ, аќыцэаара
иалагахьан, аха макьанагыы аќазшьа ацэ-
ызтцэќьаны иќамызт. Ашьапќэа ибаѓыза
иаашьтанарѓэѓэан, ахахэдаќы абызгэыркэа
ааиланаргылан, ахы џышьтнахын, иалаз
амч ааизыркэќэаны, ишалшоз ала ихэааит.

Апсы аавнаган аеазныкгы ихааит. Абжы еизаз ауаа ирхуаны агэаоакэа, апстакэа, ахэкэа ирыгэныоны апсзеипш иара ахьгылаз ахь ихынхэны иаауан. Ус аеааикэнакын, еитах ауаа инарылапшит. Еилнакаауан изыкэшэараны иказ, аха еилкаашьяк азыкатомызт дара ауаа абыскак иара здыргэакуаз. Азэы далымкаакэа, ацкэа аахнарцацан, алакэа мцапшык нархыдыдын, агэы кыдгыланы еизаны игылаз иаарзгыгит. Ари атцыхэтэантэи агэеибкра акэын, иаразнакгы инахкэеит.

Уи уаха ара азэы дамбо, акы амахауа оацхья ахы шытыхны, апынтца ахауа иа-лакны изыроуа ифшышон. Ус хыхьинтэи акы нақэхазшэа иаатрысын, ахы ныштанаргэгэеит, аха нас ауыхэцэа иныкэтэан ажэоан ахь ахы шыштнахит. Ақышэ ырхампалны иааканатдан, иаакэымтцзо ауура иалагеит. Уи ауу бжы еиха ауоубжы акэын изеипшыз.

Ажэлар, еизаны игылаз, ари збаз, изахаз, иааилаооит, иаагэамтц-хамтцит, «ишэарто акы хаднамбалазааит» хэа гэтыхак рызцэырнагеит.

– Хаи, шыашэы утарблааит, еикэымк, шэартак убоны икоутцозар, уи ура узгаша

акәхааит, ҳара наӋ иҳаџга, иахӋәыблаа, уа хыхь зегьы збартоу, зегьы зымчны иқәтәоу хазшаз Анцәа ду, – хәа, Анцәа иҳәо, иашьяп-куа иалагеит шьюуки. Егьырт:

– Уаҳа хала иашәмырбан, иоушәыжь шәла-қәа, иоушәыжь – хәа, иргәғәаны рыбжьқәа ааиларыцсеит.

Абри ақәыцьма-ауаџыфаџ абра иаага-ны адәы иаақәдыргылеижьтеи иқанатоз, ахы шымџацнагоз цъашьахәыс икны дахәацшуан ахәынтқар ица, уажәы ас аӋу-тәыубжьы ахышәшәо, инеиужьны ауура ианалага: «ари, рынтцәара, рықәзаара амбо иӋам, уи акәхап изызку», – хәа ақәитцеит ацхьаза, аха инагзаны агәра игартә еицшгы дзыӋамлеит. Уи уажәы инапы аӋьяха, адыр-ра рытаха дахьымзакәа, лак зманы игылаз зегьы рлақәа аурыжьит. Алақәа ахақәитра анроу, рымч еизганы, ргәағ хыш-хытцәо, хакәиа ақәыцьмахь еиханы адәы инықәлеит, аха еизаз ажәлар, аиқәцара, аибафара, аи-башьра хәа акгы рзымбеит. Ақәыцьма аҫеамыртцысзеит, сықәцоит хәа иаламгазеит. Уи имџашьо иадырхьан абра адәы ианаа-қәдыргыла нахыс, ацсра ааины ишадгыла-хьаз.

Ацсы анахырх ашьтахь, алақәа акака-ла иацырцны, рцыхәақәа ршәшәо, еихә-лацәкьысуа, изтәыз рахь игьежьуан, аха

даеа лақәак ргәы ашыра еикәтәомызт, урт игыгуа, зны-зынлагыы рышьтахька иаахьацш-кәацшны ишуан. Ргәышпы тыр-сакьаны, рызганк харакуа, ршьапқәа мыцхәы аҫада ишьтыхуа, имыццакзо ахынхәра иаҫын. Адәеиужь агәтаны, алац тыц иаганы иззаза икажьын, абриақара гәыр-ҫа рзаазгахьаз ақәыцьма-ауаҫжыфаҫ. Уажәы уақа, зыпштәы цәықацшыз, инаңьаз ла кьачак, ашьа злашәхьаз ақәыцьма ахәламшәы ац ссақәа аларпаны, ашьапқәа шытаргәгәо, аеитцыхны иахон, аха ацәеижь азытжәомызт азы, иарқатқатарц атахны аекыдкьо иахан.

Абри ахтыс ашьтахь, ахәынтқар ица цшрак қамтқакәа, Қәаса-қамса даашьтыхны, иҫызцәа иманы амҫа хара ддәықәлеит, Қәасеи Гәацхеи зыргәақуаз хатцеи пхәыси ихәынчаны, абни ақәыцьма-ауаҫжыфаҫ ишааргаз еипш абрахь иааганы, адәеиужь ду агәта иқәыргыланы ажәлар ирбо-ираҳауа, урт иаагылеижьтеи ирухьоу-иқартцахьоу ацәгьарақәа зегьы дырхәаны, нас ажәлар ирзырызбо ашьауға иақәдыршәарц азы.

Амҫа изқәылаз ишшәартаз, ишыбаацсыз зегьы ирдыруан. Уахь зхы зырхахьаз азәырҫы рыхабар уаҫы изымдыруа ибжьазхьан, азәык-ҫыцьак ықан иаахьаз,

аха урт мѡабжара инеины игъыжьюаз ра-
кэын.

Ицоит бнала, шьхала, мѡак ылганы
иубом, уаѡцсык ишьта адгьыл ианым.
Инаскьяцпхьаза абна жѡпахоит, ашь-
ха ѣыцѡаауп, ак ааста ак еихауп, аха еицу
уажѡы ирымбеит ауадаѡрақѡа, ауадаѡрақѡа
дара рзы цышѡагоуп. Иќамлац хьызра-цара
ицаны, рыгѡтакы намыгзакѡа ихьагѡгѡа
иаауа. Еицу арцарцѡа гѡышьамхыла
итцаруп, ашѡара закѡу рыздырзом, уи дара
ирыцмизеит, зегъы ирыцку – реилкаара
гѡгѡоуп. Акыр иныќѡахьан еипш, еиѡхаак
итысны ишнеиуаз, раргъарахь иѣыцѡааны,
зхьыцѡқѡа умбоз ашьха ѣќъара аѡазарахь,
хацъык аѣышѡт тькка иаапшуеит, абра
абѓабқѡа, иаѣќъап ухѡартѡ ихьыќѡгыланы
имжахѡо, еитамтѡуа, рхы шьтыхны ахара
цъара апшра ишаѣыз рылапш инытцашѡеит.
Еицыз иаразнакы иазгѡартѡеит, абѓабқѡа
баша ус игыланы ишымпшуа, цъашьахѡык
ишазыпшуа. Иќоу-иану уаантѡи иубартазар,
зны еилахќаап хацъьяќа иахзыпшу рхѡан,
ашьхаѣќъарста инкыдпалан, абѓабқѡа
ахьтагылаз ахапы аѣышѡт интаххит. Уаан-
тѡи рацъьяќа ипшызар, акыр инахараны,
асымќѡыл зќѡыжью шьхадук ахы тѡѡырпсаза,

ажәфән иатцагылоума ззухәартә иҕоу, инагәыдыпшылеит. Қәаса-қамса иаразнакы еилиргеит, ари ашьха закәйтә шьхоу. Абри акалтағ акәын уи акыр шықәса дырқамсо, дыргәәкәа, матцуоыс дахьрымаз. Макьана шьыжьын, амра мгылацызт. Ауаа ирыцәшәаны ахапы зыҗәтазцалаз абғабкәа, уахь изакәазы ицшуаз акгыы рызгәамтеит. Ари уамашәа ибаны ишгылаз, зегы ирхықәхәоз ани ашьхахарак ду ахықәцәахь амра аеыхаракра ишағыз гәартеит. Ус иаашьтыпазшәа, тлашәарак ақара аеаахаракын абри ашьха иаахагылеит. Ари аоыза амра ахаан ирымбацызт еицыз. Ицъашьаны инеиҗәацшы-ааиҗәацшит. Амра агьяжьыра абжъаацны ааста оынтә еиқан, уи ицхазомызт, ашәахәагы аунажьзомызт, имтысуа, еиҗамтцуа, тыцқағы иқан. Ашьаршәы ацшшәы акәын цштәыс иамазгы. Амра шыңьаршьоз, ицәышиатцәаны иқаз ажәфән, аурозоуроу хәылцшәацшыы аеиҗәанакит. Иара ашьха хафәала ду асымкәыл зқәымтцуаз, шеи-шықәса зыжәпара иацлоз, абжъаацны асаркьеицш иуҗәацқоз, акәацәра инаркны акалт ақынза, амца зыцраз ахдарра иаоызахеит.

– Анацъалбеит, ари закәйтә цәыртпроузеи, иаалыркьаны иқалаз! Ацсабара иамчым, иалымшо акгыы ықам, алеишәа

арцэгъеит, анапы хануп, ацлабшьа ыкам, хацшлап, икалоу аабап, – рхэеит, еицыз айфызцэа.

Иубаз аиха еицэоу хэа, иаалыркъаны убас пшак тцисит, атцлақэа итцыжэжэаны ахауа иаланатцоит. Аохаақэа ирыткъо апша аршэаа ианаслак, ухэы-ужьы еиланаргылоит, улымхақэа ардагэоит. Ажэоан уажэы цтеикэатцэала аеачыоит. Апта-злачқэа, аптахьантақэа, абри изеацшуаз ашьхахарак афы апша еизнацеит. Амра ахабар ызит. Амш еилахэлеит, илашьцеит. Акызатцэык бзиарас ирбоз, ахэынтқар ицеи уи ифызцэеи, иаапкзаны иасуаз апшагыы баапсы, дара зтагылаз ахапы афышэт ахь ахы хазамызт ишташэышэуазгыы, убри акэын рыцсы еиқэзырхозгыы. Ус иаадыды-мацэысын, мацк иаатынчрахеит, аха абри атынчра еихагыы агэтынчымра унатон. Ари зегыы збоз еилыркаауан макъана икалараны иказ ахы шамкыцыз, аха дук азыпшра атахымхеит. Ашьха харак иахажьыз аптажэпақэа, рыцсы ааитакны, амч танатцазшэа, уажэы еихагыы аеаргыны, аеыраапкзаны зфеазхаз апша анрылас, адыдра, амацэысра тцисит. Итцысуан зегыы – адгьыл, ажэоан, аха макъанагыы апсабара агэтакы мназацызт. Апша ишасыц

иасуан, адыдра, амацәысра, ақәоура еихагыи
ихагеимшхараны иҕалеит. Ус, ашьха уаха
иазымчхакәа ашьапы иқәҕьазшәа, иззаза
аҕаанахеит. Адыдмацәыс хус нахагзеит
хәа игәыргьозшәа, уажәы еиха ихәмаруа
акәын ишыдыдуаз, ишымацәысуаз. Ақәа-
гыи арыцқәа рҕәазны, иағаны анеира иа-
лагеит. Апша макьана итәааттәауан,
аха аханатә еипш иағьымызт. Амш иаа-
лырҕьаны еилахәлаз аҕазнык ашара иаҕын,
аха макьаназы адунеи агага еипш акәын
ублаҕы ишааиуаз. Ахәынтқар иҕеи уи
иоызцәеи, цқьа ирзеилыргомызт иҕалаз.
Асымҕәыл зқәыжьыз ашьха хафәала ду
ицәхәыҕьантазза, еиба-кәеибаха, еитца-
ланы акәын ишгылаз. Шәышықәсала
еиқәылаз асымҕәыл аҕыофын, ашьха зе-
гыи цәырхәны, иқәхәазаны, иқәоырны,
хлантцы италаз, цсы зхазгыи изхамызгыи
рхәашо, иатцарзуа ишааиуаз, ауаа зфоз
акәыцьмақәа тәартас-гылартас иахьрымаз
абнаршәыра инеиларҕәыҕыны итцаршә-
шьханы иааҕагылеит. Амш баацс еихыккан,
амра апштәы азааин, иагәапханы икаххаа
иаацхеит.

– Ацсабара ахала аҕарыцқьоит, ари атыц,
цсыцқьа тыцаны иҕамызт иахьанза. Иҕам ара

уаха, ауаа фатәыс иҕазтаһыаз ақәыцьмақәа. Иҕам ара уаха зһы-зыцсы хәа адунеи иқәыз, цәгьарамзар бзиа ҕазымтацыз хатцеи цхәыси. Урт рышьтамтагы ааннамыжбит, ари ашьха иаҕафрыз асымҕәыл хаффала ду, шыта хара иахзаанхаз, хала иабаз аитахәароуп, – ихәеит, ахәынтқар ипа, абра иаалырҕьны излапшыз ашьтахь.

Мышқәак рацхьа, ақәыцьмақәа рпыза, адәагәта иқәызза ауоу ахәоушәа ианууаз, «рынтәара, рықәзаара амбо иҕам» хәа ацхьаза ихшыф шазцаз, уажәы ара ицәырганы ахәара даламгеит.

Урт уаха уа ус рыманы иҕамызт. Ихынхәит рышьтахьҕа, рхәынтқаррахь. Ара иахьа-аиз, аамта мҕакәа, Қәаса-қамсеи Гәацха-Цшзеи хатцеи цхәыси хәа еимардеит. Ачара ду рзыруит. Абартқәа рышьтахь, абраатәи ахәынтқарра ахәынтқар избейт иқытақәа руак аҕы Қәаса-қамса ахыс дҕаиттарц, аха ах дыжәладаны дҕалахьоума, мымзаргы ах, қамса хәа зархәо, иажәа акы хылнадо, иахра избо даузыҕалахуа. Ари зегьы еилызкаауаз ахәынтқар ду, ахәынтқар ҕәыш, абри ақыта иаланхоз ауаацсыра зегьы ааизиган абас реихәеит:

– Суаажәлар шәхатқы, иахьарнахыс шәара ахыс дшәыстарц стахуп, макьана

икъыпшу, аха апстазаараҕы акыр зхызга-
хъоу арпыс нага Қамс-ица Қәаса, – ихәеит, –
уи шәара шәхылапшра, шәныкәгара шилшо,
сара агәра ганы сыкоуп, – хәа инацитцеит.

Уи акәхеит. Зхы акара зыгәра ргоз
рхәынтқар ду иажәа ѿбартәуазма!

Абас апхъаза Қәаса зыхъзыз, анаѿсан
Қәаса-қамса зыхъзхалаз, уажәы Қамс-ица
Қәаса иакәны, дахны даакәгылеит, ипхәыс
Гәапха-Пшза лакәзар, дахкәажә ссирны да-
аивагылеит.

Исхаштыз, ари асымкәыл, ашьха иа-
ҕыѿрыз, шеишықәса изытуа, шака аамта
цаз шыта уара идыр, иахъа ашьха зыхъ
еипш ицкәаза, икәеикәеиуа изтачны иаан-
ханы иказаап. Ирхәоит уака икоу апшзара
аеацъара иубараны иказам хәа. Икалап ус
акәзар. Сара агәра згоит ишысымбацгы.

Ианвар, 2005

АХҚӘА

Апхъажәа. <i>Т. Чаниа</i>	3
Апсуа ибызшәа.....	9
Таати.....	11
Каҳа–бғала	12
Уаақыжәбыжә.....	13
Армағьырма	14
Аҳамта	15
Азыркәи.....	16
Аца	17
Абжы.....	18
Амза	19
Агага	20
Сласба	21
Асалам	22
Соура кьаҕын	24
Са спыруан – исызхауан.....	25
Амџа сықәуп	26
Амца ҕархәоит	27
Абрскьыл	28

Анбанқәа здыруазар	29
Шәааи ҳаисап	30
Нбанк сарфашьоит	31
Ҳан дхаргәырғьап	32
Ашәарыцара	33
Акәахьча	34
Шьынтца–кьынтца	35
Кәаракәанча	36
Шагьатыр	37
Ауаф ага ирбаазага	38
Акәырчыжь-агәаргәалеи	39
Ауардын	40
Асы азыпшра	41
Ашықәс ҫыц	42
Ачу-ачу!	43
Аҕаб	44
Баша сшәозаарын	45
Акәара-кәарацча	46
Азынтцәа	47
Нцәара зқәым аитахәара	48
Иузхәару уара?	49
Аитахара	50
Ақалақь аҫы	51
Ҳарт ақытаҫы ханхоит	52
Зегьы иреигьуп ҳахьынхо	53
Ацуфара	54
Жьакәыр гәымшәа	55

Сабду.....	57
Цъанхәат хәатәхамтца	58
Лабәабей ацхызи	59
Арбағьи асаси.....	60
Сара исымоуп ақьацқьац	61
Уи агьама усырбахъейт	62
Атама шкәакәа	63
Азыхь	64
Рацхьатәи асы	65
Саншьа ичқәын.....	66
Асы ауит	67
Қъазоу	68
Агәыгәым	69
Сандуи сарей.....	70
Аитцыркәакәа	71
Ахәынтцәрапшь	72
Азыцғарағы сызсоит.....	73
Алыхәта	74
Сдухар слыцхраауейт санду	75
Асду.....	76
Амшәи арасей	77
Аинтернат	78
Атцарақәа реицәажәара	79
Аицлабра	80
Амш хазыноуп	81

ИАЖӘЕИНРААЛОУ АЦУФАРАҚӘА

«Аеарбабоит...»	82
«Алымға дууп...»	83
«Иҕарҕарит...»	84
«Зегь анҕыхо...»	85
«Абааш иаҕызоу...»	86
«– Иагьардәынам...»	87
«Азбаарра иазгагоуп...»	88
«Ацацхь иқәланы ицоит...»	89
«Алымға цдроуп...»	90
«Ацла сықәуп...»	91
«Ацьма дрыцуп ахьча...»	92
«Алақәа разза...»	93
«Арахә ҕаман ашьха ҕцоит ...»	94
«Асахьа ҕысхуеит сара аеы ...»	95
«Ғарт иҕамоуп ацьматра...»	96

АЖӘАЛА АКЪАНЧ УҚӘЗЫРШӘӨ

АЖӘЕИНРААЛАҚӘА

Абнаршәырае.....	97
Маци Жьаци.....	98
Ахатца-ихатца.....	99
Анча-Кәынча	100
Анкьапышта	101
Зызлан-захкәажә.....	102

АЛАКӘҚӘА

Ашышыш җагыя иазку алакә.....	104
Ҙыпхи Ҙыпхцәеи рлакә.....	106
Ашәыргәында дзыниаз алакә.....	109
Аҗан Кәана.....	112
Дагы-Дагыына.....	120
Ах ипҗа.....	130
Қамса иҗа Қәасеи Гәапҗа-Пшзеи.....	137

Валери Платон-ица Касланзиа

Аҳ ицҭа

Ахәыцқәа рзы ажәеинраалақәеи
алакәқәеи

Валерий Платонович Касландзиа

Дочь царя

Стихи и сказки для детей

На абхазском языке

Аредактор *М. Тэанба*
Акорректор *Н. Шьяматаа*
Асахьагыхы *Р. Габлиа*
Компиутерла еиқэлыршэеит
А. Ацьыңьал

Аформат 75x108/32. Атираж 300.
Иқатэ. акь. бгы. 5, 75. Инықэ. акь. бгы. 7.
Ақатцақка №